

Rasové a etnické předsudky dětí a mládeže

Simona Nováková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Simona Nováková**
Osobní číslo: **H11536**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Rasové a etnické předsudky dětí a mládeže**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti multikulturní výchovy a etnických a národnostních vztahů dětí a mládeže.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu metodou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Vyvození výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce: 71

Rozsah příloh: 19

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

ALLPORT, Gordon Willard. O povaze předsudků. Praha: Prostor, 2004. ISBN 80-7260-125-3.

BAKOŠOVÁ Zlatica a kol. Teórie sociálnej pedagogiky. Bratislava: Slovenská pedagogická spoločnosť SAV, 2011. ISBN 978-80-970675-0-2.

BALVÍN, Jaroslav. Pedagogika, andragogika a multikulturalita. Praha: Radix, 2012. ISBN 978-80-86798-07-3.

FREDRICKSON, George M. Racism: A Short History. New Jersey: Princeton University Press, 2003. ISBN 978-0691116525.

HAYES, Nicky. Principles of social psychology. (Principles of psychology.). Hove: LEA, 1993. ISBN 978-086-3772-597.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KALIBOVÁ, Klára. Násilí z nenávisti, rasismus a média Jak nepsat černobíle o barevném světě. Praha: In iustitia, 2011. ISBN 978-80-260-0097-6.

NAVRÁTIL, Pavel a kolektiv. Romové v české společnosti. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.

NAIMARK, Norman M. Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe. Cambridge and London: Harvard University Press, 2002. ISBN 06-740-0994-0.

NOVÁK, Tomáš. O předsudcích. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-121-6.

PRŮCHA, Jan. Interkulturní výchova. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-885-6.

ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. Výchova k toleranci a proti rasismu (Sborník). Praha: Portál, 1998. ISBN 80-717-8285-8.

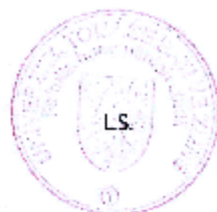
Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: 27. ledna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce: 2. května 2014

Ve Zlíně dne 27. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Boru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- Beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 24.2.2014

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejnění zveřejnění práce.

2) Zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3.

2) Diverzifikační, diplomová, bakalářská a inženýrská práce odvedená ochotně a obhájeně musí být hodnocena při průvazech alespoň před kritickou obhajobou veřejnými katedrami veřejnosti v místě výkonu služeb příslušné vysoké školy nebo není-li tak možno, v místě průvazech vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Kvalita se může se zřejmými práchy prokázat na své náklady výprav, opisy nebo rozmnožením.

3) Platí, že odvedená práce autora souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledky obhajoby.

2) zákon č. 174/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o ochraně některých zájmové literatury (zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 23 odst. 3.

2) O právo autorského také nevzniká školní nebo školní či vzdělávací zařízením, zejména pokud se jedná o přímé nebo nepřímé hospodářského nebo národnostního prostředku k výkonu nebo k vlastní potřebě díla vytvořené během nebo souvisejícím se jinými školními nebo vzdělávacími prostředky (včetně jiných, pokud jde o školu nebo školní zařízení či vzdělávacího zařízení školní dílo).

3) zákon č. 129/2000 Sb. o právu užitkovém, o právech souvisejících s právem užitkovým a o ochraně některých zájmové literatury (zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školní či vzdělávací zařízení mají na obvyklých podmínkách práce ve vztahu ke své činnosti právo na užití školního díla (§ 35 odst.

3). Opatření u užitku školního díla nelze považovat za veřejné dílo, mohou se tyto osoby domáhat náhrady obvyklých provozních nákladů podle § 35 odst. 3 zákona uvedeného.

(2) Školní či vzdělávací firma, může autor školního díla své dílo užívat či poskytnout jinému licencí, není-li to v rozporu s výslovnými výjazy školy nebo školního či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školní či vzdělávací zařízení jsou oprávněny poskytnout, aby jim autor školního díla z veřejného školního nebo národnostního prostředku a užití díla či poskytnout jinému podle odstavce 2 příslušné právo na šíření nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle ustanovení u do jeho vlastního užitku; přitom se přihlíží k jejímu veřejnému školnímu nebo školnímu či vzdělávacímu zařízení z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Předložená bakalářská práce se zabývá přístupem dětí a mládeže k jiným etnikům a rasám. Toto téma je jedním z klíčových témat v rámci interetnických vztahů. V teoretické části je uvedena charakteristika základních pojmů v oblasti multikulturní výchovy, která je jedním z důležitých nástrojů, jak ovlivňovat vztahy dětí a mládeže k jiným etnickým skupinám. Významným objektem ovlivňování mladé generace je vystupování proti předsudkům, diskriminaci, rasismu a dalším negativním společenským jevům. Kvantitativní výzkum se zaměřuje na zjištění, k jakým etnickým či rasovým skupinám mají české děti a mládež největší antipatie.

Klíčová slova:

Diskriminace, menšina, multikulturalismus, multikulturní výchova, postoj, předsudek, rasismus, stereotyp, xenofobie.

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with access to children and youth of other ethnic groups and races. This topic is one of the key themes in the context of inter-ethnic relations. In the theoretical part there is characteristic of the basic concepts in the field of multicultural education, which is one of the important tools to influence the relations of children and young people to other ethnic groups. An important object of influencing the younger generation is standing up against prejudice, discrimination, racism and other negative social phenomena. Quantitative research aims to determine to what ethnic or racial groups have Czech children and youth greatest antipathy.

Keywords:

Discrimination, minority, multiculturalism, multicultural education, attitude, prejudice, racism, stereotypes, xenophobia.

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Mgr. Jaroslavu Balvínovi CSc. za vstřícnou a odbornou pomoc při zpracování tématu. Dále děkuji prof. PhDr. Miroslavovi Chráskovi, CSc. za jeho pomoc při vyhodnocování výsledků výzkumu. Mé poděkování patří i mým milovaným synům Janovi a Tomášovi a mému manželovi Martinovi, kteří mi byli po celou dobu studia obrovskou oporou.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 K ZÁKLADNÍM TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A POJMŮM	10
1.1 O LITERATUŘE DOMÁCÍ, ZAHRANIČNÍ A CIZOJAZYČNÉ	10
1.2 VZTAH TÉMATU K OBORU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA	12
1.3 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A POJMŮM.....	14
2 RASOVÉ PŘEDSUDDKY V SOUČASNÉM SVĚTĚ	23
2.1 RASISMUS A PŘEDSUDDKY Z HLEDISKA RŮZNÝCH VĚD.....	24
2.2 RASISMUS A PŘEDSUDDKY V GLOBÁLNÍM PROSTŘEDÍ	27
2.3 RASISMUS A PŘEDSUDDKY V ČR	28
3 PROJEVY RASISMU A PŘEDSUDDKŮ U DĚTÍ A MLÁDEŽE	31
3.1 DĚTI, MLÁDEŽ A PŘEDSUDDKY	31
3.2 EXTREMISTICKÉ SKUPINY MLÁDEŽE A JEJÍ PROJEVY	34
3.3 RASISMUS, MINORITA A MÉDIA.....	36
PRAKTICKÁ ČÁST	39
4 VÝZKUM.....	40
4.1 METODA SBĚRU DAT	41
4.2 VÝZKUMNÝ SOUBOR	42
4.3 PROVÁDĚNÍ DOTAZOVÁNÍ	42
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	44
5.1 VYHODNOCENÍ ODPOVĚDÍ NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY	44
5.2 OVĚŘENÍ HYPOTÉZ	57
5.3 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	61
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	65
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	68
SEZNAM GRAFŮ	69
SEZNAM TABULEK.....	70
SEZNAM PŘÍLOH.....	71

ÚVOD

Dle údajů ČSÚ žije v České republice 437 928 cizinců, což tvoří 4,2 % celkové populace. Nejvíce cizinců se vyskytuje v našem hlavním městě, což je zapříčiněno větší pracovní poptávkou. V posledních desetiletích proběhly v naší zemi obrovské změny spojené s mnohými problémy. Hloubání o našem soužití s menšinami, vyskytujícími se na našem území je stále více probírané. Mluví se o problematice integrace cizinců či o konfliktech vznikajících z etnické či rasové nesnášenlivosti. Dnešní děti jsou mnohem více vystaveny různým kulturám, a to obzvláště prostřednictvím médií. Před rokem 1989 se v České republice o rasismu mnoho nenamluvilo a nyní se jedná o jedno z předních témat veřejného života a co víc, jeho hodnota stále stoupá. Mnoho z nás zajímá, v jakém rozsahu se vyskytuje u dnešních dětí a mládeže, neboť naše děti vyrůstají v době, kdy se rasová a etnická skladba naší země rychle mění. I když zákony, které byly zavedeny pro ochranu před diskriminací, pomáhají mnoho postojů změnit, extremismus na základě rasových, etnických a náboženských předsudků i nadále setrvává v každodenním životě dětí a rodin. Je smutné, že naše děti vyrůstají ve společnosti, v níž jsou předsudky stále samozřejmostí. Stereotypy v chápání jednotlivých kultur přisuzují různým národnostem konkrétní povahové rysy, které většinou nejsou nijak vědecky podloženy a jsou součástí každého jedince.

Tato bakalářská práce se zabývá přístupem dětí a mládeže k jiným etnikům a rasám a především vznikem a vývojem předsudků u dětí a mládeže. Práce se věnuje problematice předsudků obecně a konkrétněji je zaměřena na vznik a příčiny předsudků a projevy rasismu u dětí a mládeže.

Teoretická část je zaměřena na charakteristiku základních pojmů v oblasti multikulturní výchovy či multikulturalismu a uvádí se v ní teoretická východiska ze studia vybrané literatury. Dále popisuje vztah multikulturalismu a sociální pedagogiky.

Praktická část bakalářské práce je postavena na dotazníkovém šetření. Dotazník je určen dětem ve věku 11 až 15 let a je složen ze třinácti otázek. Následuje statistické vyhodnocení zjištěných dat a jejich slovní interpretace.

Hlavním cílem výzkumného projektu je najít odpovědi na otázky, zda děti preferují určitou rasu před jinou, jak klasifikují příslušníky jiných ras či etnik a jaký zastávají postoj vůči minoritám.

TEORETICKÁ ČÁST

1 K ZÁKLADNÍM TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A POJMŮM

Teoretická východiska mají pomoci proniknout do problematiky, jež je spjatá s předsudky či stereotypy. V této kapitole je prezentována literatura, z níž bylo pro zpracování této bakalářské práce nejvíce čerpáno a citováno. Jsou zde zastoupeni domácí i zahraniční autoři a to včetně cizojazyčné literatury.

Další část této kapitoly se zabývá vztahem vybraného tématu k oboru sociální pedagogika.

Ve třetí podkapitole této kapitoly je vyjasněna terminologie vztahující se k vybranému tématu Rasové a etnické předsudky dětí a mládeže. Jsou zde vymezeny pojmy jako předsudek, diskriminace, stereotyp, multikulturní výchova a další termíny vztahující se k obsahovému zaměření práce.

1.1 O literatuře domácí, zahraniční a cizojazyčné

Tématům spojených s multikulturalitou je v psychologické i pedagogické literatuře, a to v odborné i popularizační, v posledních letech věnována větší pozornost v nejrůznějších kontextech. Předložená práce na téma Rasové a etnické předsudky dětí a mládeže je ovlivněna pracemi mnoha autorů.

Domácí literatura

Z českých autorů je nutno uvést zejména profesora Jana Průchu, jenž je zakladatelem České asociace pedagogického výzkumu a působí v mezinárodních vědeckých organizacích a redakčních radách odborných časopisů. V knize *Interkulturní výchova* (Průcha, 2004) se zabývá problematikou kultur a etnik, etnickým vědomím, kulturou a kulturními vzorci s následným nastíněním výzkumného pole a uplatněním v aplikacích jako je rodinná výchova, vzdělávání nebo zdravotnictví. V jeho dalším díle *Multikulturní výchova: Příručka* (nejen) pro učitele (Průcha, 2011) poskytuje čtenářům poznatky, které jim mají sloužit jako jakýsi kompas v chaosu problémů, vztahujících se k soužití lidí. Průcha nabízí přesvědčení, že učitelé jsou samostatně uvažující bytosti, kterým je nutno ponechat dostatečný prostor pro vlastní uvažování a vlastní rozhodování a nabízí zde i podněty a návrhy k tomu, co by mohli učitelé využívat přímo ve vyučování. Sborník Tatjany Šiškové *Výchova k toleranci a proti rasismu* (Šišková, 1998), přináší základní informace potřebné pro multi-

kulturní výchovu v praxi a základní data o rasismu, xenofobii a multikulturní společnosti. V knize se nachází informace o národnostních menšinách a zvycích etnik, výsledky výzkumu postojů mládeže aj. Cílem knihy je seznámit čtenáře s technikami výuky, které se osvědčily například v pražských školách v oblasti výchovy k multietnickému soužití.

Zahraniční literatura

Ze zahraniční literatury je třeba zmínit dílo amerického psychologa Gordona W. Allporta *O povaze předsudků* (Allport, 2004), ve kterém se autor na otázku předsudků dívá z různých úhlů a především si všímá toho, co je lidem vrozeno a jakou roli hrají při tvoření předsudků výchova, kultura a vlastní zážitky. Kniha byla poprvé vydána již v roce 1954 a byla určena pro studenty psychologie a antropologie. Jde o knihu, která stále inspiruje nejen studenty, ale i širokou veřejnost. Jako dalšího autora je nutno uvést politologa italského původu Giovanniho Sartoriho, který působil jako profesor humanitních věd na Kolumbijské univerzitě v New Yorku. V díle *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci* (Sartori, 2011) řeší především otázku, jak lze integrovat přistěhovalce lišícího se etnickým původem, kulturou a vyznáním. Objasňuje zde podstatu problému užitečnosti imigrantů nejen z ekonomické povahy, ale především z té společenské, etické a politické. Originální sociologické dílo představitele dynamického strukturalismu Roberta Kinga Merton *Studie sociologické teorie* (Merton, 2007) se zabývá rasovou problematikou a přibližuje fungování principu vlastní a cizí skupiny. V díle *Studie ze sociologické teorie* Merton spojuje své teoretické úsilí s empirickým výzkumem (masových médií) a snaží se spojit obecné teoretické systémy a konkrétní výzkumy.

Cizojazyčná literatura

Jeden z hlavních historiků rasy a rasismu George M. Fredrickson ve své práci *Racism: A Short History* (Fredrickson, 2003), zkoumá historii rasy a rasismu a mapuje v ní historii západního rasismu od jeho vzniku v pozdním středověku až po současnost. Jeho studium se zaměřuje na patologii rasismu a na politiku, náboženství a zákony související s rasovými vztahy. Dílo Nicky Hayes *Principles of social psychology* (Hayes, 1993) obsahuje témata a problémy, které se objevily v sociální psychologii. Zmínit zde můžeme například problematiku etnocentrismu a identity či etických otázek. Tuto bakalářskou práci ovlivnil také významný historik Evropy a Ruska Norman M. Naimark a jeho dílo *Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe* (Naimark, 2002). Odhaluje v něm mýty o etnických čistkách a zejména zde zastává názor, že praxe vychází z dávných nenávistí. Naimark

ukazuje, že tvář genocidy má své kořeny v evropském nacionalismu na konce devatenáctého století.

1.2 Vztah tématu k oboru sociální pedagogika

Sociální pedagogika prochází neustále určitým rozvojem a přizpůsobuje se jak společenským, tak politickým či globálním změnám. Lze sledovat nárůst patologických jevů, změn hodnot ve společnosti a neustále se zkoumá dopad těchto událostí na společnost a především pak na děti. A jsou to právě pedagogové, kteří se zaměřují na prevenci a řešení těchto problémů.

Bakošová vymezuje sociální pedagogiku jako životní pomoc dětem, mládeži a dospělým, jejímž cílem je přeměna lidí a společnosti prostřednictvím výchovy (Bakošová, 2005, s. 54). Sociální pedagogika je podle ní zaměřena na pochopení celé osobnosti, tedy její sociability, humánnosti a ochoty pomoci. Výchova dětem předává soustavu znalostí, učí děti, jak je důležité navazovat kontakty a jak mají odstraňovat a rozsuzovat spory. Výchova je prováděna zejména v rodině a ve škole a přispívá k porozumění socializačních procesů, jako je zapojení se do společnosti, plnění sociálních rolí a vzájemného sociálního působení. Doplnkem poznání je profesní vývoj, jehož součástí jsou také například sebepoznávání, sebevyjádření, seberegulace a psychohygienu. Rodina má dítě vybavit vzory a hodnotami a škola už dodat jen to, čím rodina nedisponuje. Škola se snaží u dítěte rozvíjet sociální kompetence prostřednictvím výuky, kterou realizují učitelé například i formou poradenství a prevence. V budoucnu by se měly školy zaměřit na sociální výchovu, která bude dlouhodobě koordinovaná (Bakošová, 2011, s. 123).

Sociální pedagog může pracovat jako profesionál v různých oblastech sociální a vzdělávací sféry, a to například v sociálních službách, justici, v sociální a kulturní oblasti, vzdělávacích zařízeních pro volný čas či v rámci celoživotního vzdělávání. Pomáhá lidem v obtížných situacích a snaží se optimalizovat kvalitu jejich života.

Sociální pracovníci při své práci pracují i s příslušníky menšinových skupin a nabízí jim pomoc v situacích, které byly vyhroceny předsudky či diskriminací příslušníky majority (Navrátil, 2003, s. 21). Podle Navrátila se pak musí sociální pracovníci, kteří pracují s lidmi majícími odlišný kulturní, náboženský, etnický a socioekonomický základ, umět naprosto zřít svého etnocentrického názoru na problémy, které řeší spolu s klienty (Navrá-

til, 2003, s. 20). Dodává, že pro sociální práci je velmi důležité, věnovat se rozdílným kulturním menšinám tak, aby nebyli ovlivněni stereotypními představami. Naopak se musí pokaždé řídit konkrétními okolnostmi našich klientů (Navrátil, 2003, s. 19). Navrátil dále upozorňuje na fakt, že se v mnoha případech ve sféře sociálních služeb setkáváme s osobní i institucionální diskriminací. Tehdy se však z pomáhající profese stává profese přispívající k útlaku a znevýhodňování. Proto je zapotřebí, aby se sociální pracovníci již během svého studia naučili být přístupní svým vlastním předsudkům a projevům diskriminace (Navrátil, 2003, s. 22).

Hlavním posláním sociálního pedagoga je tedy poskytování podpory dětem i dospělým a vytváření pocitu sounáležitosti pro občany všech národností a s jakýmkoli odlišnostmi. Dalšími cíli jsou pěstování a modelování sociálně spravedlivého prostředí či vytváření sociální spravedlnosti pro všechny občany.

Shefor a Horejsi popisují některé charakteristické znaky myšlení sociálního pracovníka, který je předpojatý vůči určité menšinové skupině. Takový sociální pracovník:

- *dává stereotypní vysvětlení pro chování příslušníků určité etnické nebo minoritní skupiny,*
- *používá stejné pracovní strategie pro všechny klienty, kteří jsou příslušníky určité národnostní nebo minoritní skupiny,*
- *význam kultury nebo národnostní příslušnosti buď odmítá, nebo používá pro vysvětlení téměř veškerého chování,*
- *diskuze o rase nebo kultuře odmítá, nebo je vede neustále. (Shefor, Horejsi in Navrátil, 2003, s. 22)*

Sociální pedagogiku řadíme mezi pomáhající profese, jejichž nedůležitější úlohou je výchova. Vychází z uznání hodnoty a osobitosti jakýmkoli způsobem lišícího se či znevýhodněného člověka. V dnešní době se stal tento obor nezbytnou součástí sociální oblasti a vzdělávání a to zejména při podpoře osobního a sociálního vývoje a integraci seniorů, cizinců či handicapovaných osob do společnosti.

1.3 K teoretickým východiskům a pojmům

Tato kapitola se zabývá definicemi a charakteristikami pojmů, ze kterých bude práce vycházet. Jsou zde konkrétněji vysvětleny pojmy předsudek, stereotyp, diskriminace, rasismus, rasa, menšina a multikulturní výchova a to z pohledu různých autorů.

Předsudek

O předsudku lze říci, že je to výsledek nějaké zkušenosti. Lidé si o druhém člověku velmi rychle vytvoří vlastní názor na základě nějakého projevu, který se vztahuje k něčemu, co se usadilo v jeho kultuře. Neměli by však zůstat vězni zkušeností, které maří jejich další snahy soudit ostatní racionálně, bez jakýchkoli předsudků. Dle Nováka jsou předsudky něco jako laciné berličky, s nimiž je možné překonávat obtíže, které řídí utváření vlastního názoru na něco, co přesahuje naše zaběhnuté vidění světa kolem nás. Jen proto, že není někdo začleněn mezi nás, je označen značkou „Pozor na něj!“. Jako by byl mimo náš svět, nebo ho dokonce nějakým způsobem špinil (Novák, 2002, s. 10).

U předsudku jde tedy o naučený úsudek, který je obvykle založený na chybné představě, nedorozumění a mylném zobecnění. Předsudky můžou být namířené vůči zdravotně postiženým, homosexuálům, cizincům, ženám, vlastně proti všem.

Průcha hodnotí předsudky z psychologického hlediska a to jako zvláštní hodnotící postoje. Lidé dle něj automaticky věří něčemu, co se dozvěděli od jiných osob, i když si jsou vědomi, že dané hodnocení nemusí platit všeobecně. Většina lidí majících předsudky, si neumí připustit racionální důkazy, které jejich předsudky popírají. Časté jsou předsudky vůči příslušníkům etnických a rasových skupin, kdy jsou tato zaujatá mínění zobecňována a přenášena na všechny příslušníky určité skupiny. Předsudky jsou více časté v takových zemích, kde spolu na jednom území žijí příslušníci, kteří se mezi sebou výrazně odlišují rasově, jazykově či nábožensky. Příkladem jsou například Slováci a Maďaři na jihu Slovenska, katoličtí Irové a protestantští Angličané v Severním Irsku nebo Srbové a Albánci v Kosovu (Průcha, 2011, s. 59).

Naštěstí mohou být předsudky překonány. Avšak zatímco vytvoření předsudků probíhá snadno a rychle, jejich odnaučení je dosti těžké.

A jak se předsudek projevuje? Allport charakterizoval pět stupňů nepřátelských akcí, které jsou zde pro přehled seřazeny od nejmírnějších po nejráznější. **(1) osočování** - kdy lidé mající předsudky, o nich také mluví, nejčastěji pak s lidmi se stejnými názory. Antipa-

tie těchto lidí zůstanou jen v těchto mezích a nijak dál se nerozvinou. **(2) vyhýbání se** - to se děje tehdy, když předsudek přejde v něco víc a člověk se začne stranit příslušníkům cizí skupiny. Člověk s předsudky k příslušníkům cizí skupiny ani v této fázi nijak neubližuje. **(3) diskriminace** - osoba se na tomto stupni již výrazně projevuje. Snaží se znemožnit všem členům nepřátelské skupiny vykonávat určité povolání či sdílet společné obytné čtvrtě. Usilují například i o odejmutí možnosti volit, vzdělávat se či mít možnost se bavit. Dále jim neumožňují navštěvovat kostely, užívat společné nemocnice a další zvýhodnění. Formální projev diskriminace, mající základ v instituci, se nazývá segregace a bývá uplatňována právně. **(4) fyzické napadání** – na tomto stupni se předsudky projevují brutálními a násilnými činy. Například rodinám afroameričanů mohou sousedé natolik znepríjemňovat život, že se raději rozhodnou tuto oblast opustit. **(5) vyhlazování** – těmi nejhoršími projevy předsudků jsou lynčování, pogromy, masakry či genocidy (Allport, 2004, s. 46).

Lidé, kteří mají negativní předsudky, si je většinou neuvědomují a myslí si, že nikoho nepoškozují. Přesto má jejich zaujatost v reálném světě skutečné důsledky. Je potřeba zdůraznit, že předsudky jsou chybné.

Stereotyp

Dle stereotypů se usuzuje, že člověk má spoustu vlastností a schopností, které se dají předpokládat u všech členů jeho skupiny. Mohou být založeny na skutečných faktech, ale může jít také jen hrubé odhady.

Pro etnické stereotypy známe pojem generalizace. Příslušníci majoritní společnosti vnímají ostatní menšinové skupiny stejně a nedělají mezi nimi příliš rozdíly. Etnické stereotypy můžeme rozdělit na autostereotypy, které představují postoje o vlastní skupině a heterostereotypy, které naopak představují postoje o jiných skupinách (Uhlíková in Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů, 2001, s. 49). Allport stereotyp vnímá jako racionalizační nástroj, který podléhá nejsilnějšímu předsudku a současnému stavu společnosti (Allport, 2004, s. 229).

Členové společnosti jsou stále bombardováni tolika informacemi, že je v některých případech nemohou zcela zpracovat. Jejich snahou je pak snížit složitost jejich vyhodnocování.

Podle Průchy se stereotypy předávají z generace na generaci a je velmi těžké se z nich vymanit (Průcha, 2004, s. 67). Označují zejména *předpojatost, názorovou strnulost* či *mí-*

nění o třídních jednotlivcích nebo skupinách, která jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímání a posuzování podle toho, k čemu se vztahují. (Průcha, 2004, s. 67)

Stereotypem lze tedy označit široce rozšířené a zjednodušené přesvědčení o konkrétní skupině. Lidé mají tendenci vidět to, co očekávají a mají také tendenci překrucovat a zkreslovat vlastnosti druhých.

Nositelem stereotypu, coby paměťového schématu, je vždy určitý konkrétní jedinec. Stereotyp neexistuje jinak než jako paměťová struktura, již – je-li aktivována - využívá její nositel při poznávání jednotlivých příslušníků určité sociální kategorie. Jinými slovy – stereotyp neexistuje jinak než jako stereotyp osobní. (Hnilica, 2010, s. 15)

Stereotypy nalézáme ve společenských institucích i v širší kultuře. Stereotyp má i výhodu a to tu, že lidem umožňuje rychle reagovat na určité situace, protože již podobnou zkušenost měli. Nevýhodou je, že díky nim ignorují rozdíly mezi jednotlivci a proto mohou zastávat o lidech nesprávné stanovisko, například při střetnutí s novou osobou.

Diskriminace

Život není vždy „fér“. Existují určité typy nerovného zacházení, které jsou v rozporu se zákonem. K diskriminaci dochází, když se ve srovnatelné situaci zachází s nějakou osobou nepříznivěji než s jinou osobou bez rozumného odůvodnění.

Hnilica pojmem diskriminace označuje zaujatý přístup k příslušníkům na základě jejich příslušnosti, který se projevuje různými podobami. Lze se setkat jak s mírnějšími projevy, jako je bránění ve vzdělávání či odmítání uchazečů o práci, tak i s drastickými projevy jako genocida, lynčování, týrání, sexuální obtěžování, zneužívání a podobně (Hnilica, 2010, s. 18).

Zjednodušeně lze říci, že se diskriminací chápe nerovné nebo jiné zacházení nebo obtěžování, které způsobuje újmu. Všichni lidé na tomto světě mají právo na rovné zacházení, ať mají původ kdekoliv.

Hnilica taktéž poznamenává, že ve většině případů dochází k diskriminaci u minorit a tato diskriminace je pak založena na sympatiích či nesympatiích specifických jedinců (Hnilica, 2010, s. 20).

Potřeba bojovat proti rasismu, xenofobii a netoleranci je dnes to nedůležitější. Někteří lidé trpí celoživotní diskriminací, protože se narodili do vyloučených etnických skupin. U

jiných může dojít k sociálnímu vyloučení, například v důsledku migrace, katastrofy nebo náhlé chudoby.

Merton diskriminaci vidí jako hnusný egoismus, kdy je příslušník cizí skupiny zatracován bez jakéhokoli přičinění. Používání tohoto kritického způsobu má za následek to, že se oběť dostává do role viníka. Předsudky a diskriminace nevycházejí z toho, co daná skupina dělá, jsou zkrátka v naší společnosti již vžitá (Merton, 2007, s. 206).

Diskriminace je řešena v mnoha oborech včetně sociologie, antropologie, politologie, psychologie či práva. Přičemž se všechny snaží vysvětlit, proč dochází k diskriminaci a za jakých podmínek je vyvolávána. Samozřejmě, že hlavním cílem je produkovat doporučení pro praxi.

Vzájemný vztah předsudků a diskriminace má podle Simpsona a Yingera pět variant: (1) *Předsudky existující bez diskriminace.* (2) *Diskriminace bez předsudků vůči diskriminované skupině.* (3) *Diskriminace, jež je příčinou předsudků.* (4) *Předsudek, jež je příčinou diskriminace.* (5) *Předsudky a diskriminace, jež se umocňují.* (Novák, 2002, s. 37)

V prvé řadě jde u diskriminace o rozdílné zacházení jednotlivců či skupin na základě předsudků, strachu a stereotypů. Diskriminace brání jednotlivcům nebo skupinám v rovném zacházení a příležitostem a ať už je úmyslná nebo neúmyslná, je v každém případě nespravedlivá, protože není založena na skutečnosti.

Rasismus

Termín rasismus je v módě. V politických rozhovorech, ve společenském životě i v právních bitvách. Jde o stále větší problém dnešní společnosti. Může mít mnoho podob, jako jsou vtipy, nadávky, obtěžování nebo zastrašování a může vygradovat až ve fyzické obtěžování a násilí.

Dějiny rasismu gradovaly ve 20. století s vzestupem a pádem režimů. Rasismem lze označit nepřátelské a negativní vjemy jedné etnické skupiny či národa vůči jiné(mu), a následky takového jednání. V některých případech tyto antipatie vyúsťují v brutalitu přesahující pohrdavost a přiřazují se k obecným lidským slabostem (Fredrickson, 2003, s. 15). Fredrickson doplňuje, že pojem rasismus vytvořili ve třicátých letech dvacátého století nacisté, kteří takto pojmenovali stíhání Židů (Fredrickson, 2003, s. 18).

Rasismus nás provází v celé historii lidstva. Jde o přesvědčení, že určitá rasa je lepší nebo horší než jiné, že sociální a morální rysy určité osoby jsou předurčeny podle svých vrozených biologických vlastností.

Dle Frištenské jde o ideologii znázorňující souhrn pojetí, které vzniká z xenofobie a tvoří jakousi ideologickou nadstavbu. Očekává fyzickou a duševní odlišnost lidských ras a za rozhodující považuje vliv rasových odlišností na dějiny a kulturu lidstva. Rasismus byl dle ní v minulosti využíván jako ideologický základ pro agresivní chování, expanzi, ovládnutí a vykořisťování. (Frištenská in Šišková, 1998, s. 13).

V dnešní době se pojmem rasismus zcela jistě nešetří, avšak ne vždy je užíván přesně. Rasismus představuje postoje a ideologie, které odkazují na sociální a politické nerovnosti v populaci. Vlastní skupina je vnímána jako nadřazená, zatímco jiné kulturní nebo sociální skupiny mají být považovány za méněcenné.

Rasismus zvýhodňuje pouze tu skupinu, která má moc nad jinou skupinou, kterou považuje za odlišnou a horší a tím omlouvá své někdy až surové jednání vůči nim (Fredrickson, 2003, s. 115).

Bohužel rasismus může existovat u všech ras a kultur. Etnický původ má stále významný vliv na životní šance jedinců. Je však absolutně nepřijatelné, aby se s někým zacházelo rozdílně nebo nespravedlivě jen proto, že patří k jiné rase nebo kultuře.

Rasy

Říká se, že všichni lidé jsou jedna lidská rasa, ale je jasné, že se obyvatelé země rozdělují na rozdílné skupiny lidí, které žijí v různých oblastech. Nejvýznamnější rozdíly mezi těmito typy jsou barva kůže, vlasy a rysy obličeje.

Člověk jako jediný tvor naší planety osídlil prakticky všechny jen trochu obyvatelné plochy. Zde se buď trvale usídlil nebo se zabydlil jen na krátkou dobu v roce, aby založil rodinu a hledal obživu. Tělesné rozdíly mezi jednotlivými lidskými seskupeními jsou značné. (Beneš, 1979, s. 163)

Každé rasové kategorii jsou připisovány určité fyzikální charakteristiky a osobní vlastnosti jako talent a intelektuální, kulturní a sociální dovednosti. Dnes se o rase mluví více jako o sociální skupině, než v souvislosti s biologickou kategorií. Rasy hrály důležitou roli již v minulosti, výrazným způsobem ovlivňují přítomnost, a jistě budou diskutovaným tématem i v budoucnosti.

Běžně se hovoří o třech rasách a to o rase žlutohnědé, bílé a černé (Allport, 2004, s. 138). Dle Navrátila se rasa vyznačuje jistými tělesnými znaky jako barvou pleti či vlasů nebo tělesnou konstrukcí těla (Navrátil, 2003, s. 26). Průcha k tomu přidává, že jsou tyto znaky dědičné. Doplnuje i fakta o jejich vzniku. A to, že europoidní plemeno se vyvinulo v Evropě a na Blízkém východě, negroidní plemeno v Africe a mongoloidní plemeno v Asii. Uvádí i druhy míšených ras a to mestiky, označující míšence bělochů a indiánů, mulaty, což jsou míšenci bílého a černého plemene a kajoty, kteří jsou míšenci mulatů a mestiků. (Průcha, 2011, s. 38).

Různé populace lidstva byly geograficky odděleny a mají své vlastní zeměpisné území, od kterého mohou být odvíjeny jejich rasové vlastnosti.

Rasa se vyznačuje většinou fyzickou odlišností a mnoho lidí s tímto automaticky spojuje i odlišnost psychickou. S odlišným vzhledem se mnohokrát pojí i odlišnost kulturní, která zesiluje názory o etnické odlišnosti. Tato kulturní odlišnost se projevuje například i ve způsobu oblékání (Tesař, 2007, s. 35).

Barva pleti je jedna z našich nejvýraznějších fyzikálních vlastností, jež se dlouho používá k rozdělení lidí do rasových kategorií. Celá naše populace je skupina křížících se jedinců, kteří mají tendenci chovat se více sami sebou mezi stejnými jedinci. Tato populace se neustále mění, protože jsou lidé mobilnější než kdy jindy.

Menšina

Menšina je skupina lidí, která se liší rasově, eticky, morálně nebo nábožensky od většiny lidí ve společnosti, která ji obklopuje. V České republice nalézáme mnoho menšin. Nejvíce početná je jistě ta slovenská, vedle ní se zde nachází menšiny jako ukrajinská, maďarská, německá, polská či romská.

U menšinových etnických skupin se shledáváme s dvojitým pojetím. Jedni se přiklání k názoru, že by se měla jejich vazba upevňovat, a to hájením všech etnických a kulturních charakteristik, například i uzavírání manželství pouze mezi členy skupiny. Jiní preferují sloučení s majoritní kulturou, navštěvování společných škol, kostelů a nemocnic, akceptují stejné zákony a souhlasí se smíšeným manželstvím (Allport, 2004, s. 262). Navrátil menšinou označuje jako *skupinu, která je menší než jiná skupina, se kterou ji srovnáváme*. (Navrátil, 2003, s. 27)

Nejvíce menšin je tvořeno lidmi, kteří touží žít v jiném státě, v němž mají výhodnější ekonomické podmínky a sociální zaopatření. Při jednání s menšinami vzniká mnoho potíží, které způsobují nedorozumění, předsudky a vzájemná neznalost. Je záležitostí každé majoritní společnosti, jakým způsobem bude menšiny podporovat.

Průcha rozlišuje tři typy národnostních menšin:

- Etnika, která nemá vlastní národní stát, jsou to např. Baskové a Katalánci ve Španělsku, Rusíni na Ukrajině nebo Laponci v Norsku či Švédsku.
- Etnika, která žije na území jiného státu, než je jejich vlastní národní stát, např. maďarská menšina na Slovensku nebo švédská menšina ve Finsku.
- Zvláštní případy na rozhraní etnických, náboženských a rasových skupin. V ČR jsou to Židé a Romové (Průcha, 2011, s. 31).

Být příslušníkem menšiny může být velmi obtížné, neboť tyto malé skupiny lidí jsou v majoritní společnosti velmi často diskriminovány. Někteří, možná i většina příslušníků menšin, jsou hrdí na svou kulturu a nikdy by svoji příslušnost neměnili.

Většina menšin na celém světě, které jsou obětí diskriminace či násilí, se liší od svých utlačovatelů spíše kulturně a nábožensky, nikoli geneticky danou rasou. (Fredrickson, s. 113)

Jde tedy o malou skupinu lidí, která se v rámci komunity nebo země liší od hlavního obyvatelstva rasou, náboženstvím, jazykem nebo politickým přesvědčením.

Menšina si sama může zvolit svou nastávající úlohu v majoritní společnosti, a podle toho dále jednat (Drbohlav in Šišková, 2001, s. 17).

Soužití s menšinami je velký problém, který nelze vyřešit ze dne na den. Jeho řešení potrvá ještě mnoho času a vlastně nelze ani říci, zda k jeho řešení vůbec kdy dojde.

Multikulturní výchova

V době globalizace se multikulturní výchova stává stále důležitější. Obecně lze říci, že multikulturní výchova je založena na principu spravedlnosti ve vzdělávání pro všechny studenty bez ohledu na kulturu a usiluje o odstranění překážek bránících ve vzdělávání a úspěchu pro studenty z různých kulturních prostředí.

Dle Průchy jde o pojem převzatý z anglického multicultural education, který ovlivňuje to, co je zakotveno v postojích a hodnotových orientacích příslušníků různých etnických

skupin a národů a opírá se o vědecká objasnění nejrůznějších fenoménů multikulturní reality (Průcha, 2011, s. 16). Doplnuje, že jde převážně o edukační činnost, která ukazuje lidem z nejrůznějších etnik či národů, jak spolu koexistovat a respektovat se (Průcha, 2011, s. 15).

Multikulturní výchova je tedy obor a disciplína, jejichž hlavním cílem je vytvořit rovné vzdělávací příležitosti pro studenty z různých rasových, etnických a sociálních oblastí.

Průřezové téma „Multikulturní výchova“ v základním vzdělávání učí žáky o rozdílech v kulturách a o jejich tradicích a hodnotách. Pro žáky je pak jednodušší si uvědomit svoji vlastní kulturu, tradice a hodnoty. Multikulturní výchova tedy umožňuje získat znalosti o vlastní kultuře a pochopit rozdíly v jiných kulturách. Pomáhá vytvářet pocit spravedlnosti, soudružnosti a respektu a směřuje k pochopení a tolerování sociokulturní různosti. Multikulturní výchova se věnuje mezilidským vztahům ve škole, spojitosti učitelů se žáky, žáků navzájem a školy a společnosti. Škola poskytuje zázemí žákům z rozdílného sociálního a kulturního prostředí a umožňuje žákům rovnocenné zacházení. Prostor školy se vyznačuje respektem, podporou přátelství a společným poctivým postojem. Žáci minorit mají stejnou šanci na úspěch jako žáci majority (Jirásková, 2006, s. 91).

Obsahem multikulturní výchovy jsou veškeré vědomosti, dovednosti, postoje i zkušenosti, které žáci a studenti získávají v procesu edukace, ať už přímo ve škole nebo v činnostech přímo se školou souvisejících. (Hladík, 2006, s. 28)

Multikulturní výchova má na školách zajistit užívání výukových metod, které uznávají hodnoty a kulturu všech studentů a podpořit otevřený a tolerantní postoj k různým kulturám, náboženstvím a světovým názorům.

Průcha (Průcha, 2011, s. 16) vyjadřuje multikulturní výchovu zkratkou:

Multikulturní výchova = poznávat → rozumět → respektovat (jiné kultury, etnika, národy) → koexistovat a kooperovat.

Existuje mnoho věcí, na které učitelé v průběhu jejich studia nejsou připraveni. Postrádají znalosti, které by jim například mohly pomoci určit, jaké má student náboženství a s ním spojené zvyky či tradice. Recepty na to neexistují. K cílům multikulturní výchovy pro pedagogy patří zvyšování povědomí o globálních problémech, posílení kulturního vědomí, podpora kritického myšlení a prevence předsudků a diskriminace.

Účelem multikulturní výchovy je dle Bakošové především pomoc při porozumění jiných kultur a spojitosti majorit a minorit. (Bakošová, 2005, s. 77)

Všechny děti musí být připraveny žít v multikulturní společnosti a každé dítě by si mělo umět najít své místo ve společnosti, a tím rozvíjet své zkušenosti a zájmy společně ve skupině. Úlohou multikulturní výchovy je respektovat kulturní rozmanitost, ukončit rasismus a diskriminaci, podporovat spravedlnost a také podporovat rozvoj studijních programů, které jsou kulturně zaměřené.

2 RASOVÉ PŘEDSUDKY V SOUČASNÉM SVĚTĚ

Rasové předsudky jsou mocné zbraně a jsou velmi citlivým tématem pro mnohé lidi při řešení otázek týkajících se svobody a nerovnosti. Samotná Evropa je spletitým územím s mnoha kulturami na relativně malém prostoru země. Většina konfliktů má zdroj v zášti, nenávisti a vzájemné nedůvěře. Bez ohledu na jeho zdroje, rasismus je rasismus a ve všech jeho formách musí být nekompromisně odsouzen.

V současné době střetu různých kultur, subkultur, životních stylů, extrémů, specifík a jedinečnosti je potřebné věnovat stále více pozornosti harmonizaci vztahů vyplývajících ze vzájemného střetu individualit či skupin s rozdílným názorem na svět. Rozdílnost či specifikace se stále více přemítají do konfliktů jejich hodnotových žebříčků a vzájemných rozporů. Výchova k multikulturalitě je v současnosti nevyhnutelnou součástí výchovně-vzdělávacího procesu a předpokladem pro úspěšnou socializaci či integraci individua do pluralitní evropské společnosti. Evropa přináší rozličné kultury lidí s odlišnými vzorci chování, s odlišnými potřebami a zájmy. (Bakošová, 2011, s. 75)

Celý svět se musí neustále přizpůsobovat měnícím se hrozbám terorismu. Jedná se o celosvětový problém v dnešním světě, který přesahuje politické a náboženské hranice napříč všemi ekonomickými a sociálními sférami.

Když se běžně mluví o etnických či rasových předsudcích, jako o iracionálních postojích, obvykle se již neuvažuje o tom, že jejich doprovodem bývá animozita. Animozita je pocit nedůvěry, opovržení či nepřátelství vůči jinému národu, zemi, etniku, založený na přesvědčení, že jiný národ či etnikum poškodilo v minulosti či poškozuje v současnosti vlastní národ nebo etnikum (Průcha, 2004, s. 173).

Svět bez předsudků a diskriminace zůstává utopií. Je důležité si ale uvědomit, že rasismus není ani přirozený ani nevyhnutelný. V lidské společnosti je hluboce zakořeněno, že na vrcholu pomyslné rasové hierarchii stojí bílí lidé. Je málo pravděpodobné, že bude člověk zcela bez rasových předsudků. Proto je důležité včas identifikovat rasismus a snažit se snižovat míru nepřátelství kvůli rozdílům ve fyzických rysech a dalších charakteristikách.

2.1 Rasismus a předsudky z hlediska různých věd

Stereotypy jdou ruku v ruce s předsudky a to jak fungují, se pokouší pochopit mnohé vědy. Rasismus lze vidět v širokém spektru lidské činnosti, organizace a interakce. Tato část ukazuje pohled pedagogiky, psychologie a sociologie na problematiku spojenou s tematikou rasismu. Každá z těchto věd nazírá na rasismus a předsudky z jiného úhlu pohledu. Pedagogové se snaží odstranit nerovné příležitosti dětí a žáků a to uplatňováním pedagogických metod a forem výuky podporujících rovný přístup ke vzdělávání. Psychologové naproti tomu zkoumají, jak lidský mozek rozděluje lidi na první pohled. Sociologie dále zkoumá, jak se od sebe jednotlivci liší v tom, do jaké míry si přejí nerovné postavení vztahů mezi skupinami ve společnosti.

PEDAGOGIKA

Školy se staví otevřeně proti rasismu, tvoří programy pro své žáky a studenty a zapojují do nich své učitele i rodiče dětí. Předávají žákům hodnoty ve spravedlivý a demokratický život ve společnosti a šíří tento hromadný závazek všemi pedagogickými pracovníky. Pedagogové by při tom měli být na stejné úrovni jako studenti a měli by především působit jako jejich poradci.

Škola má žáky tedy nejen nachystat pro budoucí povolání, ale má je dále zdokonalovat v sebekázni a pomáhat formovat jejich tvořivé schopnosti (Havlík, Kořa, 2007, s. 75).

Učitelé mají těžký úkol učit studenty, že rasismus je nešťastnou součástí naší společnosti. Musí být při tom velmi opatrní v tom, jaké informace budou studentům předkládat. Ústředním úkolem škol je realizovat co nejvíce projektů, aktivit a iniciativ k překonání diskriminace, zejména pak rasismu.

Z pohledu pedagogiky má problematika vrstevnických skupin, organizací a hnutí dětí a mládeže význam ze dvou příčin. (1) Pedagog musí mít o těchto skupinách co nejvíce informací, především o jejich vývoji, činnostech, vnitřním uspořádáním a způsobu komunikace. Sociometrie pak napomáhá k vytvoření představy o struktuře ve skupině a o tom, kdo skupinu vede. (2) Jedná-li se o asociální skupinu, měli by se pedagogové především snažit odstranit jejich negativní ovlivňování dětí a mládeže. Pro práci s těmito skupinami jsou určeni sociální asistenti, kteří jsou vybaveni informacemi o způsobech jejich života (Kraus, 2008, s. 93).

Vědění pedagogů o kulturní různorodosti je různé. Učitelé mohou mít málo znalostí nebo porozumění pro život a kulturu studentů. Důsledkem toho může být, že se někteří učitelé nechovají v souladu s jejich kulturou nebo etnickým původem. Pro mnoho mladých lidí se škola stává rozhodujícím faktorem v hledání vlastní identity a nedostatek kulturního porozumění ze strany učitelů, které se může projevit jejich rasistickým chováním, je může negativně ovlivnit ve vnímání okolí.

PSYCHOLOGIE

Psychologie je vědecká disciplína, která zkoumá psychické procesy a chování lidských bytostí. Sociální psychologie se zabývá studiem lidské interakce. Psychologové například provádí experimenty, díky kterým kontrolují, jak silná je tendence soudit lidi podle jejich rasy a jak rychle je člověk schopen identifikovat členství ve skupině.

Uplatnění psychologie ve výchově a vzdělání má dlouhou a úctyhodnou historii a sahá zpět až k první příležitosti, kdy se dospělí pokusí ovlivňovat chování svého potomstva. Avšak až v poměrně nedávné době získalo spojení těchto dvou předmětů pevný vědecký základ. (Fontana, 1997, s. 15)

Psychologie ukazuje, že se rasismus neustále mění a hledá způsoby, jak jeho novým formám čelit. Rasismus ve všech svých hrůzných podobách se přenáší z generace na generaci a projevuje se v chování jednotlivců i institucí.

Psychologie poskytuje informace o tom, jak chápat druhé a jak se vyhnout nesprávnému hodnocení ostatních, se kterými přicházíme do styku, nebo se kterými žijeme. Harmonické soužití lidí vyžaduje jak empatii, tak i schopnost umět pomoci ve složitých situacích (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2008, s. 8).

Sociální psychologie zkoumá, jak něčí chování ovlivňuje chování skupiny nebo vnitřní stavy, jaké jsou lidské postoje nebo sebepojetí, a odhaluje klíčové prvky předsudků a stereotypů. Jde o aplikovanou disciplínu, která spojuje dvě různé oblasti vzdělávání a psychologie.

Každý člověk potřebuje pro své bytí společnost dalších lidí a z psychologického hlediska je nutné velmi pozorně zkoumat jeho psychiku. Sociální psychologie je oblast psychologie, která zkoumá duševní život lidí z různých společenských oblastí. Zkoumá například, jaká je struktura vztahů v této společnosti a jak se tito lidé připravují pro život ve společnosti (Vacínová, Trpišovská, Farková, 2008, s. 7).

Sociální psychologie se v širokém spektru věnuje vztahům a zkušenostem lidí v průběhu jejich života, jejím postojům a individuálním zvláštnostem. Tím pokrývají širokou škálu témat, včetně myšlenek, pocitů a chování, které se vyskytují ve všech sociálních interakcích.

SOCIOLOGIE

Otázce rasismu se v posledních desetiletích věnuje i sociologie. Člověk je bytostí společenskou a pro svůj rozvoj potřebuje společnost. Ani člověka, ani lidskou společnost nelze chápat nebo vysvětlit samostatně.

Cílem sociologie je poskytnout pedagogickým pracovníkům přehled mezi sociálními souvislostmi. Dále tyto pracovníky sociologie pobízí k vyhledávání moderních postupů při výchově, které vychází z teoretických a empirických podstat a z co nejvíce ucelených znalostí (Havlík, Kořa, 2007, s. 14).

Lidské bytosti jsou rozděleny do skupin. Každý člověk patří do jedné nebo více skupin a toto postavení je součástí jeho osobnosti. Jednou z věcí, kterou studuje sociální psychologie je, jaký vliv má členství ve skupině na zaujatost v našem vnímání ostatních.

Pro dosažení obecnosti využívá sociologie znalosti z oblasti pedagogiky, psychologie, psychiatrie, medicíny či práva. Tyto znalosti jsou rozšiřovány o zvláštnosti různých škol, které nesmí být ovlivněny osobní zaujatostí (Havlík, Kořa, 2007, s. 117).

Sociologie se snaží popsat společnost a rozděluje populaci na konkrétní skupiny, které nemají rovný sociální status, a to na základě etnického původu, pohlaví nebo jiných jejich vlastností. Sociologové shromažďují informace o sociálním světě a systematicky analyzují informace k pochopení sociálních jevů, včetně třídy, rasy, kultury a jejich historických změn.

Keller tvrdí, že rozlišné a specializované politické systémy jsou výsledkem etnické a kulturně uzavřené a homogenní společnosti. Otevřenost společnosti vůči etnickým a kulturním odlišnostem je závislá na různorodosti politických organizací a umožnění integrace cizích elementů do svého systému (Keller, 1997, s. 87).

Uzavřená společnost je tedy společnost, kde je nepravděpodobné, že budou jednotlivci moci změnit své sociální místo ve společnosti.

Základní existenční problémy, s nimiž se musí vyrovnat jakákoliv lidská společnost, jsou řešeny prostředky lidské kultury. Specificky lidský způsob kulturního jednání vyrůstá

z jistých biologických predispozic, do podoby systému kultury se však rozvinul pouze u člověka. (Keller, s. 49)

Sociologie nestuduje společnost jako soubor jednotlivců, studuje interakce jednotlivců ve společnosti ve všech jejich projevech. Sociologové zkoumají lidstvo na všech jeho úrovních s důrazem na kulturu, rasu, etnické skupiny a organizace. Hledají odpovědi na to, jak lidé reagují na sociální problémy a učí se o menšinových skupinách, o rasismu a o tom, jak tato témata ovlivňují společenskou třídu.

2.2 Rasismus a předsudky v globálním prostředí

Oba pojmy jsou obecně vnímány jako negativní. Každá rasistická myšlenka je ovlivněna skutečností, že lidstvo může být rozděleno do několika velkých skupin podle fyzikálních kritérií. Nacházíme ji v každé vrstvě společnosti a to i přesto, že většina lidí diskriminaci odmítá. Samotné soužití lidí z mnoha zemí v jedné zemi nestačí, je důležité pochopit všechny skupiny obyvatel v rámci celé společnosti. V žádné multikulturní společnosti by neměla chybět tolerance a vzájemné uznávání různých kulturních tradic.

Je důležité si uvědomit, že fungující společnost nesmí být uzavřená a ptejme se, nakolik se může otevřená společnost otevřít. Určitou hranici budeme vnímat zcela jistě v každé době, přesto jsme schopni nemalým způsobem měnit její propustnost (Sartori, 2005, s. 13).

Rasismus byl a je základem extremismu a mnoha dalších forem diskriminace. S rasismem se v celém světě setkáváme v různých formách. A to od vtipů či útočných poznámek, rasistické literatury, zastrašování, až po fyzické útoky, těžké ublížení na zdraví nebo vraždu.

Spinoza napsal: *Ten, kdo má pocit, že ho všichni ostatní nenávidí, a je přesvědčen, že jim k tomu nezavdal jediný důvod, bude na oplátku nenávidět všechny kolem sebe. Řečeno jazykem psychoanalytiků, frustrace plodí agresí.* (Spinoza in Allport, 2004, s. 180)

Rasismus má v globálním měřítku dlouhou a děsivou historii. Není úniku od rasových konfliktů, se kterými se musí lidé potýkat a proto by projevy rasismu měly být zvláště těžce odsouzeny.

Každá skupina je něčím důležitá a přispívá svou existencí. Je proto důležité se vzájemně poznat a pochopit a společně pracovat na prospěchu celé společnosti. Vyspělost majority pak vychází z úrovně jejího vztahu k minoritě (Šišková, 1998, s. 53).

Imigrace do Evropy se stále zvyšuje, a integrace imigrantů není vždy hladký a jednoduchý proces. Není to primárně otázkou peněz, v popředí je neochota přijmout novou realitu a změnit staré struktury.

Evropa přes dvě stě let vyvážela emigranty do Nového světa a nedovážela imigranty. Dnes Evropa imigranty jen přijímá. (Sartori, 2005, s. 66)

Problémem je obtížná integrace přistěhovalců a to zejména těch, kteří mají zcela odlišnou kulturu, jako například muslimové. Jedná se totiž o neslučitelnost islámské teologie a křesťanského západu. Evropské liberální zákony přitahují přistěhovalce a nedokážou zabránit jejich příchodu, nebo je později deportovat.

Evropa již není schopna zarazit obrovské masy imigrantů, a proto jejich počet den ode dne narůstá (Sartori, 2005, s. 67).

Chudoba, sociální nespravedlnost a nezaměstnanost jsou ideální živnou půdou pro xenofobii. V důsledku rasismu trpí na celém světě miliony lidí. Pro dnešní společnost je rasismus naprosto nepřijatelný a to především proto, že brání užívat osobní svobody či práva lidí. Člověk se může setkat se špatnou zkušeností s osobou s jinou kulturou a v takové chvíli sehraje velkou roli sebeúcta a sebekontrola. Soužití lidí z různých kultur přináší určité problémy. Proto lidé potřebují velkou dávku tolerance ať už ve škole, v práci či v každodenních činnostech.

2.3 Rasismus a předsudky v ČR

V České republice patří rasismus ke stále více diskutovaným tématům. Nejvíce je zde spojovaný s romskou menšinou a je nutné konstatovat, že se situace nijak nemění. Odstranění nebo snížení rasových předsudků a rasismu je složitý úkol, který se liší od společenství ke společenství. Pro přijetí a aplikování určitého řešení je zapotřebí především pochopit prostředí, ve kterém se vyskytuje. Je třeba znát dobře komunitu a zvolit správné strategie, které se hodí na potřeby, historii, kontext, energii a zdroje komunity.

Pochopit význam rasismu není snadné, protože se jedná o složitý, mnohostranný a bolestivý jev. V naší zemi musí mít každý možnost se rozvíjet a rasismus by zde neměl mít mís-

to. Jakoby společnost v naší zemi byla nepropustná problémům multikulturality a multi-etnickému soužití se nechce věnovat. Po roce 1989 jsme bohužel nezaznamenali nikterak velký pokrok na poli působnosti postojů k etnickým menšinám, ba co hůř se ještě zhoršil (Jirásková, 2006, s. 27).

Proti rasismu pomáhá pouze aktivní zapojení. Mnoho českých občanů se domnívá, že nemusí dělat nic, protože zrovna oni rasisté nejsou, ale to se mýlí. Každý občan by měl konstruktivně bojovat proti rasismu a diskriminaci, protože je velký omyl věřit, že ostatní automaticky zajistí mírové soužití. Pokud má být společnost klidná a humánní, musí přispět každý.

Šišková upozorňuje na to, že školy v ČR žáky dříve nevzdělávaly o kořenech národnostních a etnických skupin, takže jim nebyly vštěpeny vědomosti o tom, jaké mohou nastat rozpory, nedorozumění a konflikty (Šišková, 1998, s. 53).

Problémem české společnosti je především to, že lidé házejí všechny do jednoho pytle a například Romy považují za jakési nechtěné parazity. Nemají zájem dát těm slušným a poctivým práci a projevit jim úctu a uznání.

Jirásková k tomu dodává, že potomci z romských rodin jsou postiženi nedostatečnou vzdělaností a bídou a jen těžko dospějí k takové úrovni jako děti z rodin s bohatou kulturní a vzdělanostní tradicí (Jirásková, 2006, s. 30).

V boji s rasismem a xenofobií může společnost uspět pouze v případě, že zákaz diskriminace z rasového, etnického či národnostního důvodu nebude obcházen. Vláda ČR sice problematiku sleduje, jejich činnost však budí spíše dojem, že se snaží pouze ukázat, že s danou problematikou něco dělají, nicméně konkrétní řešení či návrhy nenabízí. Navíc názory většiny Čechů jsou do značné míry živeny z médií, které ne vždy poskytují objektivní a nezaujaté informace. Lidé by je měli brát s velkou rezervou a informace si potvrzovat u ověřených zdrojů a spíše spoléhat na vlastní zdravý rozum a lidskost.

Romové v České republice

Co se Romů týče, setkáváme se zde s jejich neúspěšnou integrací, nerespektováním jejich tradic a spíše se zájmem o zanedbání či dokonce upadnutí romského etnika. A přitom jde o jedno z nejvíce početných etnik na území České republiky.

I přesto, že Romové žijí v České republice od 18. století, stále nezná většina českých obyvatel jejich zvyky či tradice a k Romům zaujímá spíše negativní postoj. Tato negace

má opodstatnění v neochotě české majority přijmout toto etnikum mezi sebe (Goral in Šišková, 1998, s. 75).

Dlouhodobá nálada vůči Romům je v České republice velmi špatná. Jako zásadní problémy obyvatelé České republiky považují využívání sociálního systému, nezáměstnanost, nezájem o práci a vzdělání, kriminalitu, obchodování s drogami, prostituci nebo loupeže. Názory většiny jsou však ovlivněny zaujatými médii a hrůznými historkami z druhé ruky.

Romové jsou již na první pohled jiní. Odlišují se vzhledem, jazykem, kulturou i systémem hodnot. Způsob, jakým si zajišťují živobytí, také podtrhává jejich odlišnost. U Romů se také setkáváme se specifickými rodinnými vazbami. Tento způsob života je ovlivněný především tím, že na ně po celá staletí byly pořádány štvance a byli hanobeni a vylučováni ze společnosti (Sekyt in Šišková, 1998, s. 69).

Ačkoliv Romové žijí v České republice dlouhou dobu, převzali a adaptovali pouze určité jevy z české, tedy majoritní kultury. Životy většiny Romů jsou zkrátka jedním velkým začarovaným kruhem nezaměstnanosti a chudoby.

Romové jsou mnohokrát nuceni překonávat překážky, které jim brání ve slušném životě v majoritní společnosti. Velká část populace považuje jejich jednání za nepochopitelné, a proto se bojí si Romy připustit k tělu. Není tedy možné, vinit za tento stav Romy, spíše by se naše společnost měla více snažit odstranit chyby ve společném soužití (Navrátil, 2003, s. 11).

Vzdělávání Romů bývá označováno jako jedna z klíčových otázek v rámci jejich integrace. Neboť nedostatečné vzdělání je jednou z hlavních překážek pro uplatnění se na současném trhu práce. Vzdělání však nepatří v romském životě k základním prioritám, jako je tomu v tradiční české společnosti.

I Navrátil potvrzuje, že nízká vzdělanost je nejdůležitější faktorem tak vysoké míry nezaměstnanosti Romů (Navrátil, 2003, s. 61).

Romové si často stěžují, že nejsou dostatečně chráněni proti rasisticky motivovaným trestným činům. Mají pravdu. Musíme si uvědomit, že co je typické pro určitou kulturu, nemůže být použito na zcela každého jejího příslušníka a nemůže to být chápáno jako stálé.

3 PROJEVY RASISMU A PŘEDSUDKŮ U DĚTÍ A MLÁDEŽE

Je třeba, aby si děti uvědomovali, že lidé jsou různí, jelikož naše školy stále více vzdělávají děti, které přicházejí z cizího prostředí s jinou kulturou. Dětské názory jsou ovlivněny tím, co lidé kolem dělají a co říkají. Dítě může pozorovat, že se jeho blízcí vyhýbají příslušníkům určitých skupin nebo může zaslechnout, jak někteří lidé tyto skupiny uráží. To je důvod, proč je tak důležité zabývat se problematikou předsudků a diskriminace, poukazovat na nespravedlnosti a poučit děti, že jsou takové myšlenky a činy v demokratické společnosti nepřijatelné.

V určitých kulturních skupinách se děti setkávají se sociálními kategoriemi a sjednocují je do systému myšlení, který některé kategorie přetvoří na přirozené a jiné zase na předpoklaté. Zvláštní poznávací vlastnosti etnických skupin jsou tvořeny poznávacími postupy. Tyto postupy nejsou určeny k tomu, aby vytvářely speciální etnické, rasové či náboženské třídění (např. Slováci/Romové). Sociální mínění, například i o předsudcích a stereotypch, nevzniká z přirozeného poznání, protože k tomu, aby se plně rozvinul, se vyžaduje přímý kontakt jednotlivce s kulturním prostředím (Katovský in Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů, 2001, s. 12).

Je důležité sdělit dětem, že i ony mohou přispět k překonání rasismu a že svým rozhodnutím mohou pomoci vytvořit spravedlivější svět. Rodiče by měly mít na paměti, že jejich děti jsou vystaveny riziku i při sledování televize, čtení knih či časopisů, které představují stereotypní názory na různé skupiny lidí. Jeden důležitý dar, který může každý rodič svým dětem dát, je vytvořit rodinu, ve které jsou obtížné otázky, jako je rasismus, otevřeně diskutovány. Rodiče by tedy měli se svými dětmi otevřeně mluvit, naslouchat jim a pomoci najít spojení mezi sociálními problémy a jejich vlastní životní zkušeností.

3.1 Děti, mládež a předsudky

Děti mohou být kruté a rychle odmítají ty, kteří se od nich liší. Úkolem dospělých by mělo být naučit děti být objektivní a být tolerantní k cizincům a jinakosti.

Novák tvrdí, že děti v raném věku ještě nechovají žádné předsudky, ale již v předškolním věku přebírají úsudky svých nejbližších a to i o tom, které národy jsou lepší a které ty horší. Pro vyvinutí předsudků nemusí ani dojít k vlastnímu kontaktu ani k obeznámení s konkrétními průkaznými daty. Původ svých poznatků a znalostí nejsou děti

schopny přímo určit (Novák, 2002, s. 20). Průcha dodává, že pro vytváření a rozvoj před-sudků, hraje nejdůležitější roli prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Dítě v něm přijímá pozi-tivní hodnoty a normy, ale i negativa dané kultury, jako například stereotypy a předsudky. Rasové předsudky jsou mnohem více rozšířené u dětí, jejichž rodiče dosáhly pouze nízké úrovně vzdělání. To znamená, že již začínající školácci jsou již negativně ovlivněni a jsou u nich vytvořeny předsudky a stereotypy. Děti přijímají předsudky od svých rodičů či pří-buzných a umí rozeznávat mezi etnickými a rasovými skupinami již v brzkém věku (Prů-cha, 2004, s. 109).

Malé děti často ani neznají význam slov, která užívají. Proto se děti potřebují naučit, že některá slova můžou jiné lidi zraňovat a způsobovat jim utrpení.

Malému dítěti se jeho rodiče jeví jako všemocní a připadá mu, že zvládnou udělat na-prosto všechno, co dítě nedokáže. Tak proč by jejich mínění a přesvědčení nemělo být také jeho míněním či přesvědčením? Přístup rodičů k dítěti hraje velmi důležitou roli. Jestliže jsou rodiče vůči jiným skupinám tolerantní, je k nim pak tolerantní i jejich dítě. Tento pro-ces je nazýván „identifikací“. Pokud si dítě svých rodičů váží, odráží se v nich a plně se s nimi ztotožní. Dítě moc dobře vnímá všechny impulsy vysílané rodiči, lačně sleduje je-jich pocity a stává se jejich odrazem (Allport, 2004, s. 314 - 315).

Děti se rodí nevinné, nevědí o rasových rozdílech a rodiče je nevědomky učí rasismu. Malé děti si vytvářejí své názory na základě toho, co slyšely u rodičů a nespolehají na své vlastní osobní zkušenosti s lidmi z jiné rasy. Starší děti si naproti tomu tvoří své názory především prostřednictvím svých vlastních zkušeností s příslušníky různých rasových sku-pin.

Dítě se může s rodičem ztotožnit nejen pod vlivem lásky. Malému dítěti jsou rodiče ta-kovým příkladem, že ke ztotožnění může dojít i v případě, že nad láskou dominuje síla. Tím, že dítě kopíruje chování svých rodičů, mu bývá mnohokrát ze strany rodičů projeve-no uznání a někdy je za to i oceněno, což samozřejmě dítě přijímá pozitivně a často se cítí i dospěleji. K identifikaci nejčastěji dochází při utváření společenských hodnot, neboť žádné takové postoje dítě vrozené nemá a nezbyvá mu, než se spoléhat na názory ostatních. To, co dítě přijímá, jsou tedy kulturní tradice jeho rodičů. V případě, že dítě nezíská základní postoje jeho skupiny, budou jeho předsudky směsicí všech zvláštností, kterými bylo ze strany rodičů ovlivněno. Malé dítě může mít pochyby o stereotypech svých rodičů a poslé-ze je může zcela zavrhnout (Allport, 2004, s. 315 - 317).

Někteří rodiče si myslí, že udělají nejlíp úplným ignorováním tohoto tématu. Ale to není určitě správné, protože mluvit o ostatních rasách a etnikách a rozdílech mezi nimi je velmi důležité. A kdy je správný věk na to, mluvit s dítětem o rasách? To je hodně individuální záležitost.

Urážky typu „icik“, „negr“ nebo „talián“ vychází obvykle z naprostého a trvalého nepřátelství. Děti mnohdy tyto výrazy používají, aniž by přemýšlely o jejich dopadu a na koho přímo jsou vztahována (Allport, 2004, s. 81).

Neexistuje však žádná omluva pro jakékoliv napadání, tedy ani fyzické ani slovní, protože v obojím případě jde o útok na osobu. V rodinách, kde se vyskytuje nevhodné chování rodičů, se často setkáváme s tím, že rodiče nedovedou projevit nesouhlas s nevhodným chováním dítěte. Autorita rodiče by měla dítě chránit a pomáhat mu rozvíjet jeho zodpovědnost. Proto musí rodiče dítěti projevovat uznání a respektovat jej.

Dnešní studenti jsou v oblasti multikulturality pozitivně vzděláváni ve školách a nepodléhají stereotypům v takové míře, jako tomu bylo u jejich rodičů. (Allport, 2004, s. 227) Ovšem, i přesto, že je dítě ve škole podrobena multikulturní výchově, jsou jeho postoje ovlivňovány především jeho nejbližšími, a to zejména rodiči a kamarády. Pro přijetí jiných postojů je u něj nutné přehodnotit vnímání školy a těchto příznivců. Tolerance ze strany rodiny a přátel je nutná k tomu, aby i z dítěte vyrostla tolerantní osoba (Allport, 2004, s. 71.).

Žáci a studenti si díky multikulturní výchově uvědomí existenci hodnot, řeči a chování spojenými s různými kulturami. Pochopí, kolik rozdílů nalézáme uvnitř kulturních skupin a to jim pomůže prolomit kulturní stereotypy ve společnosti jako celku.

U menšinových skupin se rodiče často rozhodují, zda objasní již svým malým dětem, jaké problémy je díky jejich pozici ve společnosti, coby příslušníky etnických menšin, ze strany majority čekají, nebo zda je uchrání před tvrdým střetem s realitou, která je v pozdějším věku čeká (většinou kolem osmi let). Podpora rodičů pak může vypadat tak, že dítě seznámí s tradicemi jeho kultury, kterými pak může obohatit své spolužáky. Názor dítěte potom může být, že vlastně jeho skupina je ta lepší (Allport, 2004, s. 173).

Předsudky vytváří sociální a emocionální napětí a můžou vést ke strachu a úzkosti a občas i k nepřátelství a násilí. Předsudky a diskriminace můžou podkopat sebevědomí a sebedůvěru těch, kteří jsou druhými zesměšňováni a vyvolat v nich pocit nepřátelství. Pokud se to stane, jejich školní výkon často trpí a může vést až k depresi.

3.2 Extremistické skupiny mládeže a její projevy

Extremismus se dá charakterizovat jako dogmatická nesnášenlivost. Extremistické skupiny mohou být klasifikované jako skupiny nespokojených rasistů, kteří mají společnou vizi o bílé čistotě a nadřazenosti.

Násilí z nenávisti je v České republice nejvíce spojováno s pravicovým extremismem, jde tedy o násilné činy, za nimiž stojí krajní pravice. Je nutné tyto termíny nezaměňovat a termíny *extremistické násilí* a *extremistická trestná činnost* používat přesně (Kalibová, 2011, s. 12). Kalibová dodává, že tito přívrženci neonacismu jsou především odsuzováni a má se za to, že se žádný normální člověk nemůže k této skupině připojit (Kalibová, 2011, s. 49).

Nejrůznější studie ukazují, že mladí lidé jsou k cizincům mnohem tolerantnější než dospělí, ale i přesto se mnozí z nich stávají členy nejrůznějších extremistických skupin. Jedná se často i o agresivní či zločinecké organizace, ve kterých tito mladí nachází pocit uznání.

SKINHEADS

Jde o organizované hnutí, které bylo tvořeno obzvláště dělnickou třídou bílých mladých mužů, kteří jsou charakterističtí holými hlavami, bomber bundami a těžkými botami. Spojoval je protest proti barevným přistěhovalcům, představující levnou pracovní sílu a rasová nesnášenlivost. Pojí je také specifická hudba, ve které nalézáme především útočné či rasistické texty.

Dle Chmelíka jsou skinheadi lidé, kteří se neumí v běžném životě prosadit v důsledku svého vlastního neúspěchu (Chmelík, 2000, s. 21). Do podvědomí Evropy se skinheads dostali začátkem 80. let. Jeho počátek však sahá do 60. let, kdy se spojily gangy anglických mladíků - jeden ze zakládajících členů byl kupodivu černoch. Členové hnutí byli tvořeni zejména dělnickou třídou a jejich zájmy byly spíše přízemní. Rádi se opíjeli, chodili do rockových klubů, kde se rvali a také se z jejich řad rekrutovali fotbaloví chuligáni. Neměli zájem se společensky adaptovat a opovrhovali vzděláním, stoupenci hnutí hippies a narkomany. K vyhrocení situace ve společnosti došlo v první polovině 80. let, kdy se na britských ostrovech rapidně zvýšila nezaměstnanost. V té době začali své příslušenství k hnutí vyjadřovat vyholenou hlavou (Chmelík, 2000, s. 11).

Skinheadské skupiny jsou politicky různorodé, někteří její příslušníci se hlásí ke krajní pravici a někteří ke krajní levici, setkáme se však i se skupinami, které se nehlásí k žádné

politické příslušnosti. Na území České republiky se skinheads začali projevovat až po roce 1989 a od té doby jsou z naší společnosti vytlačováni. A to především proto, že máme skrze média vytvořený obraz hajlujících provokatérů, vyznačujících se provoláváním nacistických hesel, konflikty s policií, rvačkami a rasovými útoky.

KU-KLUX-KLAN

Jedná se o extrémní hnutí, které vzniklo v 19. století v jižních státech USA. Jednalo se o tajnou společnost bílých mužů, kteří propagovali nadřazenost bílé rasy. Cílem této organizace bylo celkové vyvraždění afrických Američanů.

Ku-klux-klan bylo radikálně orientované hnutí, jehož příslušníci se sami označovali za *Templářské rytíře Ku-klux-klanu*. Jednalo se o politickou organizaci založenou v roce 1865, jejímž cílem bylo poskytovat ochranu před rabujícími černými otroky, kteří nabyli nečekaně svobodu. Prvotní myšlenka se však postupem času změnila a členové této organizace se začali uchýlovat k agresivnímu vyhlazování. Roku 1871 prezident s použitím násilí ukončil činnost hnutí. Poznávací znaky organizace jsou róba s bílou kápí a hořící kříž (Chmelík, 2000, s. 18 - 20).

Ku-klux-klan má charakteristiku sekty a spousta příznivců tohoto hnutí si neuvědomuje, jak může být nebezpečné a traumatizující z tohoto hnutí vystoupit.

TERORISMUS

V posledních letech se svět střetává čím dál častěji s teroristickými útoky. Lze vzpomenout New York, Madrid či Moskvu, které navždy poznamenala hrůza terorismu. A co terorismus vlastně znamená? Jde o použití násilí k dosažení politického cíle. Dále ho lze definovat jako plánovaný útok, který zahrnuje mimořádné násilí.

Za teroristické činy jsou označovány ty činy, které jsou politicky motivované. S těmito činy jsou čím dál častěji spojovány psychopatologické pohnutky. Terorismem se dá označit promyšlené použití řízeného násilí, které je směřované proti osobám a které je určeno k realizaci politických nebo kulturních záměrů. Tyto záměry mají negativní dopad na celou společnost a v konečném důsledku narušují vztahy mezi státy. Z psychologického hlediska může tento stav způsobovat zásadní obrat v postojích lidí a být příčinnou mezinárodních krizí (Brzybohatý, 2001, s. 14).

Terorismus nalézáme po celém světě. Vzhledem k otevřenosti Evropské unie, ve které se každý může volně pohybovat, je zcela nezbytné proti terorismu bojovat, aby byla občanům poskytnuta co možná nejlepší ochrana.

Ideová škála teroristických skupin je rozložena od krajní pravice až po krajní levici (Brzybohatý, 2001, s. 20).

Bohužel se nacházíme v situaci, kdy terorismus představuje pro celý svět obrovskou hrozbu, která výrazným způsobem neustále narůstá. Proto by měl být boj vedený proti němu nejdůležitější ve všech zahraničních politikách.

3.3 Rasismus, minorita a média

Dnešní doba je charakteristická rychlými změnami a media jsou nedílnou součástí společnosti. Ve 21. století hrají hromadné sdělovací prostředky významnou roli. Není pochyb o dopadu, který masmédia mají na celou společnost.

Dle Kalibové je úloha médií při předávání informací o násilí z nenávisti zásadní. Primárním úkolem novinářů je poskytovat údaje s uplatněním všech přístupných informací způsobem, který poskytne čtenářům volnost pro vytvoření si vlastního mínění. Skrze média se lidé seznamují s příčinami násilí z nenávisti, s jeho pachatelí a jeho důsledky pro poškozené. (Kalibová, 2011, s. 11)

Zejména děti jsou jednou z cílových skupin v oblasti marketingu, televizních pořadů a filmů. Děti se učí i z toho, co pro ně média představují.

Sdělovací prostředky mají nesmírný vliv na formování společnosti. Na internetu se například v roce 2000 začala šířit počítačová hra s názvem *Matiční ulice*. Uvítací motto této hry je *V této rozhodující bitvě došlo k začátku konce bílé rasy*. V této hře vyhrává ten, komu se podaří zabít co nejvíce figurek znázorňujících cikány, kteří rozkrádají zed' v Matiční ulici. Náповěda této hry je *Mrtvej cikán, dobrej cikán!* (Kalibová, 2011, s. 47).

Média hrají v ČR velmi nebezpečnou roli. Většina lidí zná Romy pouze z médií a to ve spojení s kriminalitou a v situacích, kdy způsobují pro majoritu problém a ohrožují ji. Zpráv o jejich kultuře, činnosti neziskových organizací, historii, zaměstnanosti či vzdělávání je podstatně méně.

V České republice jsou vystaveni největšímu nebezpečí právě Romové. Jde o nejčtenější menšinu nacházející se na území České republiky a majoritní společnost vnímá tuto menšinu spíše negativně. Příčiny této negace jsou zejména nízká vzdělanost, nezaměstnanost a

sociální vyloučení. Prostřednictvím medií jsou Romové vykreslováni negativně, a tím je posilována diskriminace vůči nim. Romové jsou v České republice nejčastěji diskriminováni v zaměstnání a nadávky jsou pro ně při každodenním styku s majoritou na denním pořádku (Kalibová, 2011, s. 17).

Kalibová doplňuje, že mediální taktiky aktivistů krajní pravice jsou dvojího druhu: (1) vzbudit mediální pozornost a (2) odstranit svou nálepku extremistů či neonacistů. Ukázkou mediální pozornosti je například kampaň Národní strany *Konečné řešení otázky cikánské*. Skrze ni se Národní strana stala nejznámější krajně pravicovou stranou v České republice. Neonacisté, jejichž cílem je zbavení se nálepky, propagují názor, že jejich posláním je ochránit český národ. Často se ohání svobodou slova, čímž ovšem označují volnost k šíření rasismu (Kalibová, 2011, s. 51).

Média a objektivita

Hromadné sdělovací prostředky dnes lidem slouží jako pohodlný zdroj k získávání informací z celého světa. Tato výhoda má však i své nevýhody a totiž to, že lidé na média stále více spoléhají. Neuvědomují si, že mohou být média zaujatá a mohou podporovat rasismus.

O informacích uveřejněných v tisku rozhodují žurnalisté. Výběr je ovlivněn zejména poutavostí zprávy a její další zpracování prochází kontrolou nadřízeného, případně několika nadřízených. Je to tedy jakási procedura, která je ovlivněna několika osobními předpoklady. Nelze tedy hovořit o objektivních informacích. Všeobecně lze říci, že když k sobě přiřadíme několik pravdivých skutečností, není jisté, že dají společně faktický obraz. Lze nalézt více pravd, které budou vycházet z upřímných názorů (Novotná in Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů, 2001 s. 85).

Prostřednictvím medií se také rozšířila do veřejné sféry romská problematika. Je zcela zřejmé, že média mají tendence nadále vylíčit Romy v negativním obraze a posilovat představu, že nám všem tu překáží.

Slovo Rom a slova od něj odvozená zaplňují velmi často sloupečky černé kroniky. Pokud se z tisku každý den dozvídáme o zločinnosti Romů, bezděčně si kontrolujeme kabelku kdykoliv se objeví Romové v naší přítomnosti (Novotná in Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů, 2001 s. 86 - 89).

V médiích se objevují neúplné či upravené zprávy, které poukazují na etnickou nebo rasovou skupinu nebo na jednotlivce zapojených do hrůzných příběhů. Jsou si vědomi, že většina veřejnosti si například z nedostatku času není schopná obstarat vynechaná fakta.

Šířením informací, o trestné činnosti Romů, žurnalisté jasně napomáhají v utvrzování negativního stereotypu vůči Romům. Utvrzují tedy představu Roma „chmatáka“ (Novotná in Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů, 2001 s. 87).

Objektivita v žurnalistice nemá nic společného s hledáním pravdy. Přitom právě média by mohla pomoci ke zmírnění napětí a odstranění konfliktů. Média by měla zanechat vytváření laciných příběhů, které zajišťují titulky na prvních stranách novin a místo toho vytvářet objektivní žurnalistiku.

Dobré morální vlastnosti zůstávají dobrými, pouze pokud nepřekročí střežené hranice vlastní skupiny. Správná činnost provozovaná nesprávnými lidmi vyvolává opovržení, nikoli úctu. Je totiž jasné, že pouze tím, že si tyto činnosti vyhradí výlučně pro sebe, si mohou mocní muži udržet svou význačnost, prestiž a moc. K zachování neporušenosti systému sociální stratifikace a sociální moci nelze vymyslet rozumnější metodu (Merton, 2007, s. 208).

Média tedy manipulují celou společností a je velmi obtížné udržet si pod jejich velkým vlivem své názory a ideje. Člověk se může velmi lehce ztratit v tom, co je ještě jeho přesvědčení a co už je informace vsugerovaná médii, neboť nás zaplavují filmy s nejrůznějšími tématy, které určují, o čem budeme přemýšlet. Proto je úkolem každého jedince, zvážit čím a jak se necháme ovlivňovat.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

Praktická část navazuje na předcházející teoretickou část. Cílem výzkumu je zjistit především to, ke kterým etnikům projevují české děti majoritní společnosti sympatie a kterým vyjadřují naopak antipatie.

Celý výzkum se řídí zásadami metodiky provádění pedagogických výzkumů. Výzkum je proveden kvantitativní metodou a jako výzkumná technika byla zvolena technika dotazníkové šetření.

Zkoumaným vzorkem jsou žáci druhého stupně základních škol, ve věku od jedenácti do patnácti let. Při vytváření dotazníku byl zohledňován především věk a předpokládaná úroveň vědomostí respondentů.

Je nutné brát v potaz skutečnost, že děti v tomto věku může lákat neodpovědné vyplňování nebo dokonce i recese. Může se stát, že děti záměrně překrucují své odpovědi a to obzvláště u otázek, kde je jasná spojitost mezi odpovědí a tím, co se zjišťuje (Chráska, 2007, s. 169).

Hlavním výzkumným cílem je odpovědět na otázku, zda mají dotazované děti předsudky vůči určitým etnickým skupinám. Dalším cílem výzkumu je ověření či vyvrácení stanovených hypotéz.

V návaznosti na formulaci výzkumného cíle jsou stanoveny tyto výzkumné otázky:

- Jak děti charakterizují a klasifikují jednotlivá etnika?
- Co děti ovlivňuje při tvoření předsudků?
- Nakolik děti vnímají sami sebe jako rasisty?
- Jak děti hodnotí vtipy s rasistickou tematikou?

Hypotézy

Hypotézy jsou základním principem kvantitativně orientovaných výzkumů (Chráska, 2007, s. 17).

V kvantitativním výzkumu jsou zvoleny následující nulové a alternativní hypotézy:

1H0 Dívky hodnotí romskou menšinu stejným způsobem jako chlapci.

1HA Mezi hodnocením romské menšiny dívek a chlapců je rozdíl.

2H0 Děti z vesnic hodnotí romskou menšinu stejným způsobem jako děti z měst.

2HA Mezi hodnocením romské menšiny dětí z vesnic a dětí z měst je rozdíl.

3H0 Dívky hodnotí vietnamskou menšinu stejným způsobem jako chlapci.

3HA Mezi hodnocením vietnamské menšiny dívek a chlapců je rozdíl.

4H0 Děti z vesnic hodnotí vietnamskou menšinu stejným způsobem jako děti z měst.

4HA Mezi hodnocením vietnamské menšiny dětí z vesnic a dětí z měst je rozdíl.

Dále byly stanoveny následující **proměnné**:

- **Nezávisle proměnné**: pohlaví, místo, kde žáci žijí.
- **Závisle proměnné**: hodnocení etnických a rasových předsudků.

Hypotézy byly empiricky ověřovány pomocí testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku.

4.1 Metoda sběru dat

Jako metoda sběru dat byl zvolen dotazník v tištěné formě, ve kterém byly formulovány uzavřené otázky, u kterých respondenti vybírali z předem připravených odpovědí, které měli zjišťovat mínění a postoje respondentů. Dotazník je poměrně jednoduchý a je složen ze třinácti otázek, které mají zjistit postoje dětí a mládeže vůči minoritám žijících na území České re-

publiky. Celé znění dotazníku je součástí přílohy P III. Tento výzkum byl proveden v měsíci únoru, v době jarních prázdnin dětí na Holešovsku.

4.2 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor zahrnuje 100 dětí, navštěvujících druhý stupeň základní školy ve městě Holešov, které jsou rozděleny podle pohlaví, věku a lokality, ve které žijí (vesnice/město).

Jedná se o:

- 25 dívek z města (5 ve věku jedenácti let, 5 ve věku dvanácti let, 5 ve věku třinácti let, 5 ve věku čtrnácti let a 5 ve věku patnácti let).
- 25 dívek z vesnice (5 ve věku jedenácti let, 5 ve věku dvanácti let, 5 ve věku třinácti let, 5 ve věku čtrnácti let a 5 ve věku patnácti let).
- 25 chlapců z města (5 ve věku jedenácti let, 5 ve věku dvanácti let, 5 ve věku třinácti let, 5 ve věku čtrnácti let a 5 ve věku patnácti let).
- 25 chlapců z vesnice (5 ve věku jedenácti let, 5 ve věku dvanácti let, 5 ve věku třinácti let, 5 ve věku čtrnácti let a 5 ve věku patnácti let).

Cíleně byl vybrán stejný počet dívek i chlapců a věkových skupin, aby se dala snáze prokázat souvislost mezi pohlavím, věkem a etnickými a rasovými předsudky. Výsledky lze poté snáze interpretovat.

4.3 Provádění dotazování

Před samotným dotazováním byl proveden „pilotní výzkum“, kterého se zúčastnilo deset respondentů, tvořící 10% z celkového množství. Snahou bylo, aby otázky byly srozumitelné a stručné. Po jeho provedení bylo možné dotazníky šířit dál, jelikož srozumitelnost otázek se ukázala jako vhodná i pro nejmladší děti. Dotazníky byly předané dětem navštěvujícím druhý stupeň základních škol v době jarních prázdnin. Dotazník byl šířen osobně a dále prostřednictvím dalších osob a to z důvodu 100% návratnosti. U nejmladších dětí, tzn., jedenáctiletých a dvanáctiletých dětí, bylo dotazování prováděno osobně, z důvodu

pozorování reakce dotazovaných. U starších dětí byly dotazníky šířeny dle stanovených instrukcí a kritérií.

Respondentům byla před samotným dotazováním zaručena anonymita. Byli tedy ujištěni, že skutečnosti uvedené v dotaznících nebudou zneužity proti nim.

Své odpovědi pak kroužkovali, podtrhovali anebo označovali křížkem. U poslední otázky svou odpověď odstupňovali pomocí čísel jedna až pět.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Tato část se zabývá vyhodnocením a interpretací dotazníkového šetření. Pro získání výsledků byla všechna získaná data nejprve převedena do číselné podoby pomocí programu Microsoft Excel. Zpracování dotazníků bylo tedy provedeno tabulkovým procesorem, z části bylo zpracování provedeno i ručně. Ze získaných dat byla sestavena tabulka četností a výsledky byly převedeny v další části do tabulek a grafů.

5.1 Vyhodnocení odpovědí na výzkumné otázky

První tři otázky jsou nenáročné a slouží především k vytvoření kontaktu s respondentem. Jedná se o určení věku, pohlaví a místa bydliště (město/vesnice). Jak již bylo zmíněno, bylo záměrně vybráno stejné množství chlapců a dívek, čili 50 chlapců a 50 dívek. Stejně je tomu i u vymezení bydliště, taktéž bylo vybráno 50 respondentů z města a 50 respondentů z vesnice. Věková kategorie byla zvolena v rozpětí od jedenácti do patnácti let. Z každé věkové podkategorie bylo vybráno deset respondentů. Otázka číslo čtyři zjišťuje, jak děti smýšlejí o imigrantech a otázka číslo pět odpovídá na to, co nebo kdo je nejvíce ovlivňuje při vytváření předsudků. Otázky číslo šest až devět zjišťují vztah k jednotlivým etnikům (Romové, Vietnamci, Ukrajinci, černoši a arabové). Odpověď na otázku číslo deset má odhalit, jestli se někdy děti zachovaly rasisticky a otázka číslo jedenáct má určit, jakou zkušenost mají děti s jinými etniky či rasami. Dvanáctá otázka je orientovaná na to, jak děti hodnotí vtipy s rasistickou tématikou. Poslední otázka obsahuje stupnicové položky. Respondentům jsou nabídnuty odpovědi s tím, že je mají seřadit podle oblíbenosti.

Výsledky výzkumu jsou prezentovány podle posloupnosti otázek uvedených v dotazníku. Odpovědi byly dále vyhodnocovány pomocí tabulek a grafů, ve kterých jsou odpovědi roztrženy do kategorií: chlapci, dívky, děti z vesnic a děti z měst.

Otázka č. 4 CO SI MYSLÍŠ O IMIGRANTECH?

Záměrem této otázky je zjistit, jaké názory mají v současné době děti na imigranty. Z tabulky je patrné, že děti nejvíce souhlasily s míněním, že jde o lidi, kteří hledají pro sebe i své děti lepší život. Celkově 40% dotázaných zvolilo tuto odpověď. Toto zjištění je vcelku uspokojivé, neboť ukazuje, že děti mají na imigranty spíše pozitivní názor. 21 %

dotázaných dětí považuje přistěhovalce za lidi, jejichž záměrem je přizivit se na sociálním systému hostitelské země. Tuto skutečnost shledávám vzhledem k věku dotazovaných dětí za dosti zarážející, neboť není běžné, aby se v tak nízkém věku děti zajímaly o aspekty sociální politiky. 20 % dětí považuje migraci za naprosto běžnou součást nynějšího světa, což lze přikládat modernímu přístupu nynější generace a 19 % dětí v přistěhovalcích spatřuje zoufalé lidi, kteří přecházejí ze své domoviny z politických či ekonomických důvodů.

Tabulka č. 1 Co si děti myslí o imigrantech.

ODPOVĚĎ	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
A Jsou to zoufalí lidé, kteří přecházejí ze své rodné země kvůli politické nebo ekonomické situaci.	12	7	4	15
B Tito lidé se chtějí jen přizivit na sociálním systému hostitelské země.	11	10	14	7
C Jsou to lidé, kteří hledají lepší život pro sebe a své děti.	20	20	21	19
D Imigraci považují za běžnou součást dnešní doby.	7	13	11	9

Otázka č. 5 CO NEBO KDO TĚ NEJVÍCE OVLIVŇUJE PŘI VYTVÁŘENÍ NÁZORŮ NA CIZINCE?

U této otázky již není výsledek tak jasný. Nejvíce dotazovaných, celkem 31 % dětí, se shoduje s tvrzením, že je při vytváření názorů na cizince ovlivňují především média, jako jsou například televize nebo internet, což lze připisovat narůstajícímu počtu uživatelů internetu. Mezi tato média lze také zařadit sledování dvd či videa, poslech rádia nebo čtení novin, časopisů či knih. Více než čtvrtina dětí (celkem 26%) si názory vyváří na základě svých vlastních zkušeností a stejný počet, čili 26 % dotazovaných dětí, nemá na cizince žádný názor, takže zvolily odpověď, že je neovlivňuje nic. Nejméně se nechávají děti

v této oblasti ovlivňovat svými rodiči. Pouhých 17 % dotazovaných dětí se nechává ovlivnit svými rodiči, což považují za překvapivý fakt, neboť lze konstatovat, že mají rodiče na děti v tomto věku důležitý vliv a jsou vzorem pro jejich konání a chování. Se vzrůstajícím věkem dítěte vliv rodičů klesá a to nejčastěji na úkor kamarádů a vrstevníků a také stoupající vlastní nezávislosti.

Tabulka č. 2 Co nebo kdo děti nejvíce ovlivňuje při vytváření názorů na cizince.

ODPOVĚĎ	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
A Názory si vytvářím na základě vlastních zkušeností.	12	14	10	16
B Názory jsou ovlivněny zejména mými rodiči.	12	5	9	8
C Nemám na to žádný názor, takže nic.	10	16	18	8
D Názory si vytvářím hlavně podle toho, co se dozvím z médií (televize, internetu).	16	15	13	18

Otázka č. 6 **O ROMECH SI MYSLÍŠ, ŽE:**

Z odpovědí na tuto otázku jasně vyplývá, že mají děti k tomuto etniku velmi negativní postoj. Celých 60 % dotázaných projevilo souhlas s tvrzením, že jsou Romové hluční a vulgární lidé, kteří jen kradou a ničí byty. Druhá nejčastější odpověď (celkově 34 %) byla, že Romové své děti neposílají do škol a to způsobuje jejich nevzdělanost. Toto zjištění lze z hlediska postavení Romů v majoritní společnosti považovat za alarmující, protože obě nejčastější odpovědi v sobě zahrnují negativní emoce. Lze se domnívat, že za těmito negativními výsledky lze nalézt vliv zpráv přinášovaných skrze media, která nabízejí ve většině případů silně negativní obraz této minority. Jen 4 % dotázaných dětí si Romů váží pro jejich pevné rodinné vazby, které se vyznačují svou vzájemnou podporou a jejich velkorysou pohostinností, jež je pro toto etnikum charakteristická a pouze 2 % dotazovaných dětí u Romů oceňuje jejich muzikálnost a vášeň k tanci. Přitom právě jejich tradiční hudba a tanec patří k základním identifikačním prvkům Romů a také jde o specifický prostředek

komunikace, který hraje v jejich životech významnou roli a upevňuje mezilidské kontakty ve skupině.

Tabulka č. 3 Co si děti myslí o Romech.

ODPOVĚĎ	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
A Jsou hluční a vulgární, kradou a ničí byty.	30	30	29	31
B Jsou muzikální a krásně tančí.	2	0	1	1
C Děti neposílají do škol, proto jsou nevzdělaní.	16	18	17	17
D Jako rodina drží velmi při sobě, jsou pohostinní.	2	2	3	1

Otázka č. 7 O VIETNAMCÍCH SI MYSLÍŠ, ŽE:

Výsledek odpovědí na tuto otázku je zvláště příjemným zjištěním. Děti Vietnamce vnímají velmi pozitivně. Nejčastěji volily (celkem 39 %) možnost, že jsou Vietnamci zdvořilí, vždy usměvaví a milí lidé. 29 % dětí považuje Vietnamce za velmi pracovité lidi, jejichž snahou je zabezpečit svým dětem co možná nejlepší vzdělání. Právě děti z vietnamské komunity patří k nejlepším žákům a studentům v českých školách a to ať už na základních, středních či vysokých školách. Toto kladné hodnocení můžeme spojovat s pozitivními zkušenostmi dětí s tímto etnikem. Děti se setkávají s Vietnamci téměř denně a to buďto v kamenných prodejnách s nejrůznějším zbožím, fast foodech či při poskytování různých služeb. Nejpodstatnější je ale zajisté fakt, že děti Vietnamců navštěvují společně s „českými“ dětmi společné školy či zájmové mimoškolní aktivity. Za vlezlé a neodbytné při prodeji je pokládá 21 % dotazovaných a 11 % dotázaných dětí má za to, že v naší zemi získávají peníze nelegálním způsobem, například prodejem nekvalitního zboží.

Tabulka č. 4 Co si děti myslí o Vietnamcích.

ODPOVĚĎ	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
A Získávají peníze nelegálním způsobem.	4	7	6	5
B Při prodeji jsou vlezlí a neodbytní.	8	13	11	10
C Jsou pracovití a děti ve škole pilné a úspěšné.	16	13	13	16
D Jsou zdvořilí, usměvaví a milí.	22	17	20	19

Otázka č. 8 O UKRAJINCÍCH SI MYSLÍŠ, ŽE:

Z uvedených údajů jasně plyne, že se děti nejčastěji ztotožnily s odpovědí C. Nadpoloviční většina (celkem 53 %) dětí považuje Ukrajince za lidi, kteří jsou v České republice především proto, že ve své rodné zemi nemají tolik možností k získání dobře finančně ohodnoceného zaměstnání, jako v České republice. Přitom jsou Ukrajinci v ČR označeni jakousi značkou levné pracovní síly a jsou často svými zaměstnavateli využíváni a někdy až odírání. Odpověď, že neumí většinou česky a nejsou moc přátelští, zvolilo celkem 21 % dotazovaných. 16 % dotazovaných dětí považuje Ukrajince za lidi, kteří v ČR pracující nelegálně a svou přítomností berou pracovní místa českým občanům. I při této odpovědi se vzhledem k věku respondentů, lze zamýšlet nad tím, kde děti získávají informace spojené například se situací na trhu práce. Za slušné, bezproblémové lidi, je považuje jen 8 % tázaných dětí.

Tabulka č. 5 Co si děti myslí o Ukrajincích.

ODPOVĚĎ	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
A Pracují zde ilegálně a tím berou místa českým pracujícím.	9	7	11	5
B Jsou to slušní lidé, se kterými nejsou problémy.	7	1	3	5
C Jsou to lidé, kteří nemají ve své rodné zemi možnost vydělat si.	25	28	22	31
D Většinou neumí česky a nejsou moc přátelští.	9	14	14	9

Otázka č. 9 O ČERNOŠÍCH SI MYSLÍŠ, ŽE:

V této otázce měli respondenti vyjádřit svůj názor na černochoy. Z odpovědí vyplývá, že tuto skupinu mají děti spojenou zejména se sportovními úspěchy. Celá polovina dotazovaných, čili 50 % zvolila tuto odpověď. 28 % dětí zvolilo odpověď, že jsou skvělí hudebníci. Lze se domnívat, že tento zjištěný fakt způsobuje opět obraz předávaný médii. 12 % dotazovaných uvedlo odpověď, že je pro ně typická vysoká kriminalita a 10% dotazovaných dětí si černochoy spojuje s tvrzením, že jsou nevzdělaní.

Tabulka č. 6 Co si děti myslí o černoších.

ODPOVĚĎ	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
A Jsou skvělí hudebníci.	17	11	16	12
B Je pro ně typická vysoká kriminalita.	8	4	11	1
C Jsou nevzdělaní.	8	2	7	3
D Velmi vynikají ve sportu.	17	33	16	34

Otázka č. 10 ZACHOVAL SES NĚKDY RASISTICKY?

Cílem otázky bylo prozkoumat, kolik dotazovaných si je vědomo, že se zachovali rasisticky. 43 % dotazovaných dětí přiznává, že se zachovaly rasisticky a tuto skutečnost omlouvají tím, že jejich rasový projev nebyl úmyslný. 31 % dětí odpovědělo, že se zachovalo (zcela úmyslně) rasisticky a 26 % jich označilo odpověď, že se zcela určitě rasisticky nikdy nezachovalo.

Tabulka č. 7 Jak děti sami sebe hodnotí jako rasisty.

ODPOVĚĎ	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
A Určitě ne.	14	12	15	11
B Ano, ale ne úmyslně.	25	18	16	27
C Ano.	11	20	19	12

Otázka č. 11 MÁŠ ZKUŠENOST S JINÝM ETNIKEM/RASOU? JAKOU?

Tato tabulka ukazuje, že více než polovina dotazovaných dětí (celkem 55 %), má po setkání s příslušníky jiného etnika či rasy jak negativní, tak pozitivní zkušenosti. 27 % dětí uvedlo, že s příslušníky těchto cizích skupin nemá žádné zkušenosti. Negativní zkušenost s jiným etnikem či rasou má 11 % dětí a pouze pozitivní zkušenost má jen 7 % dětí. U této otázky jsem předpokládala výraznější rozdíl mezi respondenty z měst a z vesnic. Mé očekávání však nebylo naplněno.

Tabulka č. 8 Jakou mají děti zkušenost s jiným etnikem či rasou.

ODPOVĚĎ	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
A Nemám žádnou takovou zkušenost.	15	12	14	13
B Mám jen pozitivní zkušenost.	5	2	3	4
C Mám jen negativní zkušenost.	5	6	8	3
D Mám pozitivní i negativní zkušenost	25	30	25	30

Otázka č. 12 **ZNÁŠ NĚJAKÉ RASISTICKÉ VTIPY, POKUD ANO, JAKÝ NA NĚ MÁŠ NÁZOR?**

Tato otázka měla odpovědět na to, jaký názor mají děti na vtipy s rasistickou tematikou. Výsledky ukazují, že více než polovina dětí (celkem 53 %) přiznala, že tyto vtipy zná, rádo si je poslechne a zasměje se jim, ale ony sami je dále nerozšiřují. Pro 21 % dotázaných dětí patří vtipy s rasovou tematikou mezi jejich oblíbené vtipy. 15% dotázaných dětí nezná žádné vtipy s rasovou tematikou a pouze 12 % dětí tyto vtipy sice zná, ale naprosto jimi opovrhují.

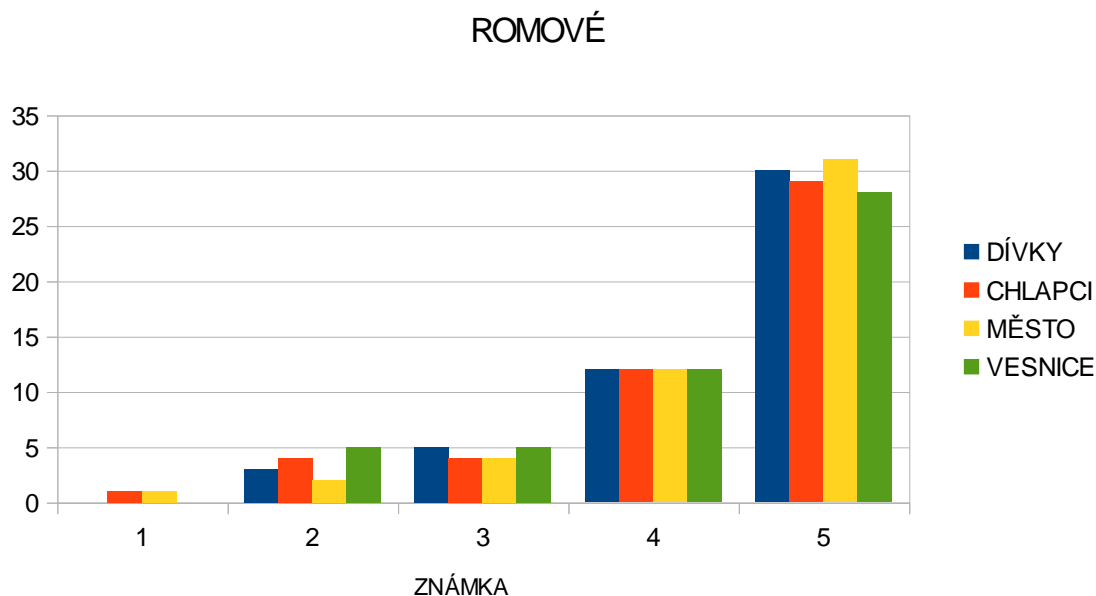
Tabulka č. 9 Jaké mají děti názor na vtipy s rasistickou tematikou.

ODPOVĚĎ	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
A Neznám žádné takové vtipy.	10	5	7	8
B Zním vtipy tohoto typu, rád si je poslechnu a zasměju se jim, ale já sám je nešířím.	24	28	24	28
C Zním vtipy tohoto typu, patří mezi mé oblíbené.	6	15	13	8
D Už jsem vtipy tohoto typu několikrát slyšel či četl, ale naprosto jimi opovrhují.	10	2	6	6

Otázka č. 13 **SEŘAĎ PODLE NEJVĚTŠÍ SYMPATIE: (1 = NEJVĚTŠÍ SYMPATIE, 5 = NEJMENŠÍ SYMPATIE)**

V této otázce měly děti seřadit pět etnických příslušníků, podle oblíbenosti od jedničky po pětku. Na výběr měly těchto pět příslušníků: Rom, Vietnamec, Ukrajinec, černoch a arab.

Graf č. 1 Hodnocení Romů.

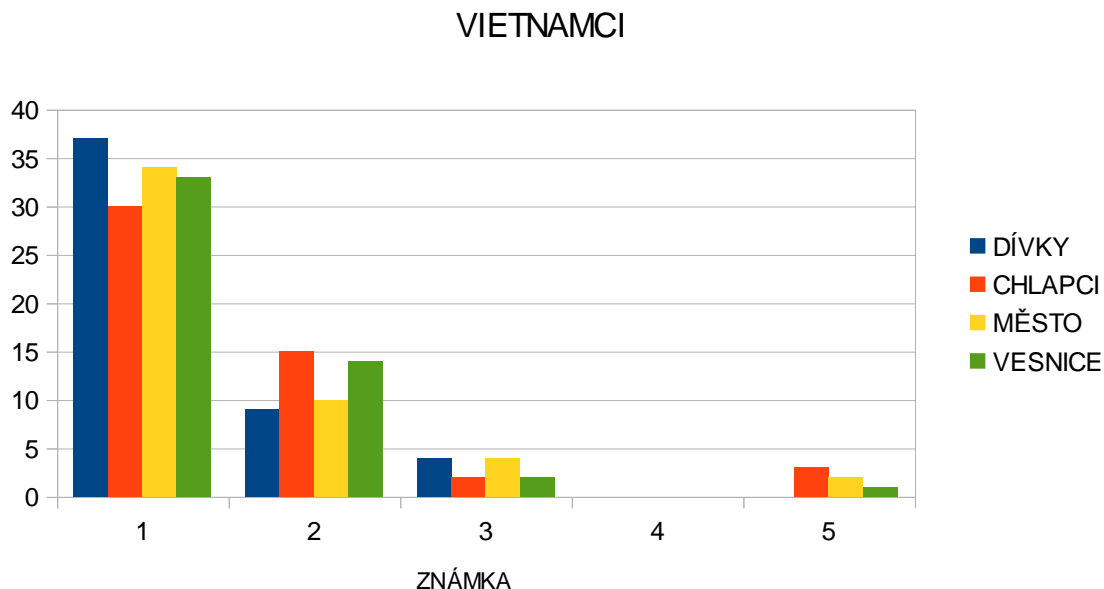

Z uvedeného grafu jasně vyplývá, že dotazované děti toto etnikum hodnotí velmi záporně a nejčastěji je klasifikovalo známkou pět a čtyři. Právě tento fakt lze spojovat s negativním obrazem, který je nám podáván skrze média. Mnoho dětí si nedokáže uvědomit skryté působení medií a proto je na rodičích, aby si více všímali, jaké informace jsou jejich dětem skrze média předávány. Dá se říci, že dotazované děti se s tímto etnikem téměř denně setkávají, jelikož ve městě Holešov a jeho okolí má toto etnikum velké zastoupení.

Tabulka č. 10 Hodnocení Romů.

MENŠINA	ZNÁMKA	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
Romové	1	0	1	1	0
	2	3	4	2	5
	3	5	4	4	5
	4	12	12	12	12
	5	30	29	31	28

Graf č. 2 Hodnocení Vietnamců.

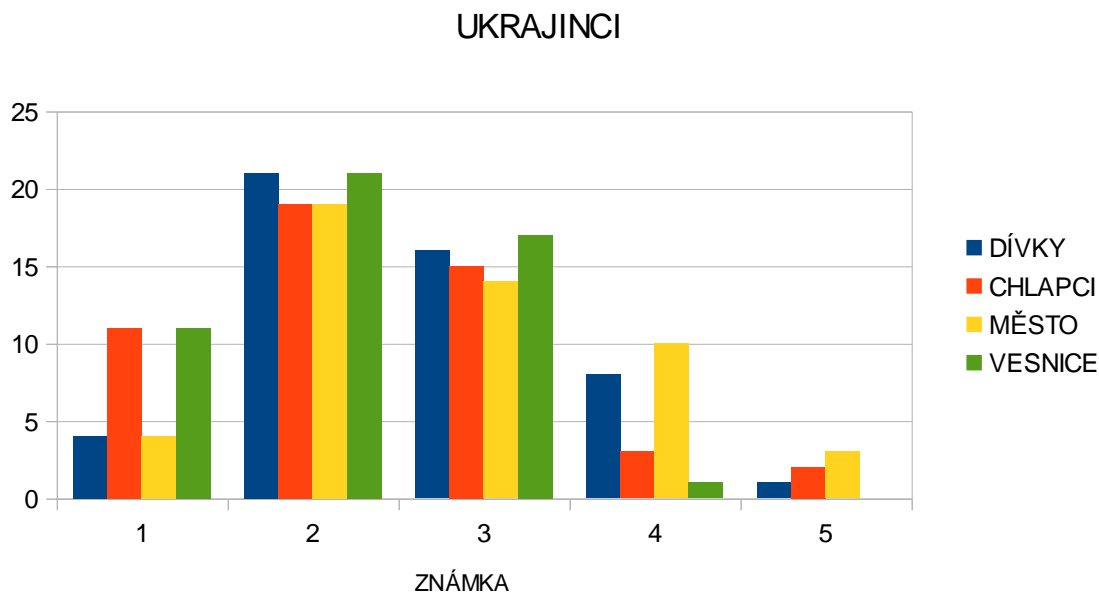

Z tohoto grafu vyplývá, že děti mají k Vietnamcům velmi kladný vztah. Nejčastěji je hodnotily jedničkou a dvojkou. Cení si u nich zejména jejich vstřícný přístup a jejich pracovní píli. Dále obdivují snahu a ctížádost jejich dětí ve vzdělávání, což lze připsat vietnamským rodičům, kteří mají na studijní výsledky svých potomků značné nároky. Také zde stojí za zmínění, že se na Holešovsku děti s Vietnamci setkávají denně. A to například ve školách, v obchodech či při poskytování nejrůznějších služeb.

Tabulka č. 11 Hodnocení Vietnamců.

MENŠINA	ZNÁMKA	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
Vietnamci	1	37	30	34	33
	2	9	15	10	14
	3	4	2	4	2
	4	0	0	0	0
	5	0	3	2	1

Graf č. 3 Hodnocení Ukrajinců.

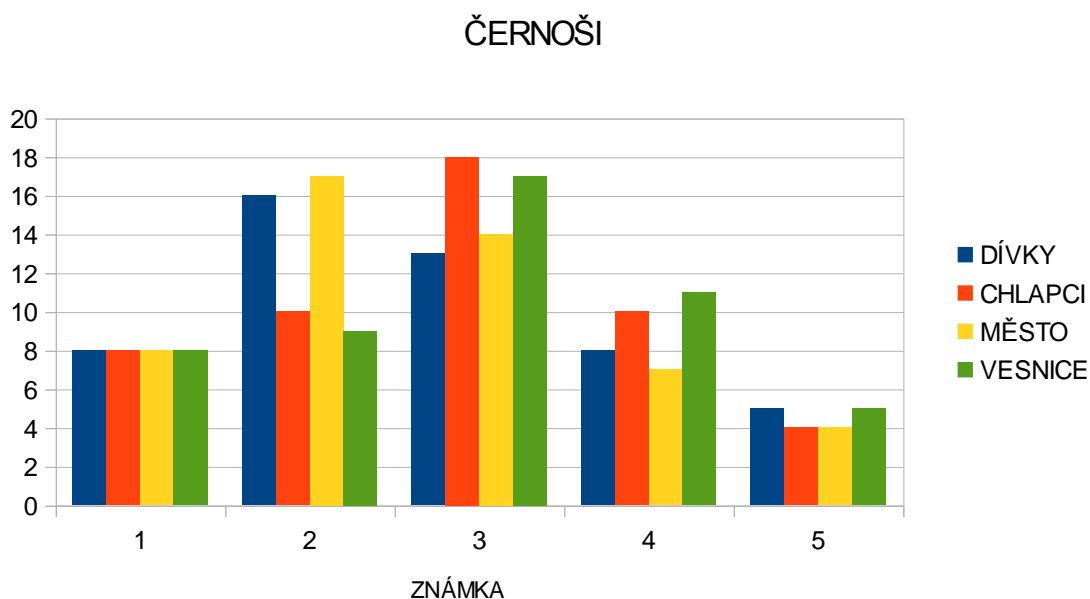

Z grafu je patrné, že Ukrajinci jsou hodnoceni nejčastěji známkami dva a tři. Jak již bylo zmíněno, děti Ukrajince v České republice vidí jako lidi, kteří se zde snaží najít práci, jelikož v jejich rodné zemi to není možné. Dále často volily odpověď, že Ukrajinci nejsou moc přátelští a ve většině případů neumí pořádně mluvit česky. Je jen otázkou, jak velkou zkušenost mají tyto děti s Ukrajinci a při jakých příležitostech se s těmito lidmi setkávají, jelikož například na Holešovsku mají jen minimální zastoupení.

Tabulka č. 12 Hodnocení Ukrajinců.

MENŠINA	ZNÁMKA	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
Ukrajinci	1	4	11	4	11
	2	21	19	19	21
	3	16	15	14	17
	4	8	3	10	1
	5	1	2	3	0

Graf č. 4 Hodnocení černošů.

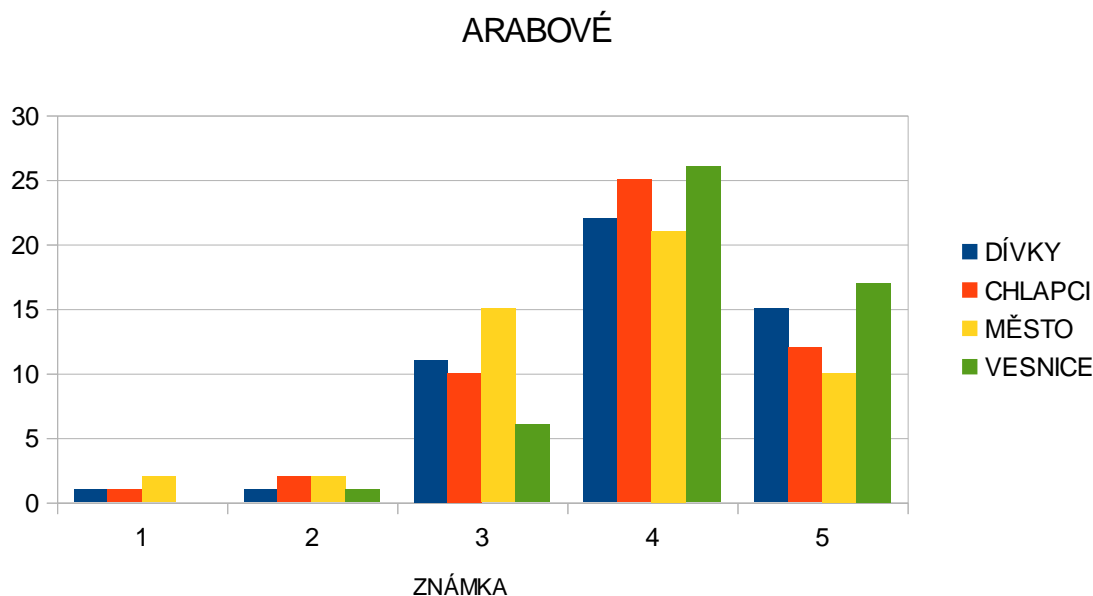
Tento graf ukazuje rozdíly ve smýšlení dotazovaných dětí o černoších. Výsledky jsou velmi vyrovnané, nejvíce však byly voleny známky dvě a tři. Nutno podotknout, že děti na Holešovsku nemají mnoho příležitostí k setkání s lidmi s černou barvou kůže, takže jsou jejich názory tvořeny oblíbeností sportovců, zpěváků či jiných mediálně populárních osobností.

Tabulka č. 13 Hodnocení černošů.

MENŠINA	ZNÁMKA	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
černoši	1	8	8	8	8
	2	16	10	17	9
	3	13	18	14	17
	4	8	10	7	11
	5	5	4	4	5

Graf č. 5 Hodnocení arabů.

Z grafu lze vyčíst, že děti hodnotí araby spíše negativně. Některé dotazované děti toto negativní hledisko vysvětlovaly obavami, které jsou zapříčiněny spojitostí s násilím na ženách a teroristickými útoky v celém světě.

Tabulka č. 14 Hodnocení arabů.

MENŠINA	ZNÁMKA	DÍVKY	CHLAPCI	MĚSTO	VESNICE
arabové	1	1	1	2	0
	2	1	2	2	1
	3	11	10	15	6
	4	22	25	21	26
	5	15	12	10	17

V poslední otázce měli děti hodnotit příslušníky etnických a rasových skupina dle oblíbenosti či sympatií. Ze získaných známek byl spočítán aritmetický průměr, který určil nej-sympatičtějšího příslušníka, kterým se stal Vietnamec a to s průměrem 1,48 bodů, druhý skon-

čil Ukrajinec se 2,47 bodů, třetí černochoch se 2,78 bodů, čtvrtý arab se 3,94 bodů a poslední Rom s průměrem 4,27 bodů.

5.2 Ověření hypotéz

Pro ověřování hypotéz je použit test nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku se dvěma řádky a dvěma sloupci, který ověří vztah mezi chlapci a dívkami nebo mezi dětmi z vesnic a dětmi z měst.

Test nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku se používá, jestliže je celková četnost větší než $40 = n > 40$ (Chráška, 2007, s. 83). Tato podmínka je splněna, jelikož celková četnost respondentů je v tomto případě 100.

Při testování nulové hypotézy použijeme pro výpočet testového kritéria χ^2 tento vzorec:

$$\chi^2 = n \cdot \frac{(ad - bc)^2}{(a + b) \cdot (a + c) \cdot (b + d) \cdot (c + d)}$$

Schéma čtyřpolní tabulky:

	α	non β	
β	a	b	a + b
non β	c	d	c + d
	a + c	b + d	n

Formulace nulové a alternativní hypotézy č. 1:

1H0 Dívky hodnotí romskou menšinu stejným způsobem jako chlapci.

1HA Mezi hodnocením romské menšiny dívek a chlapců je rozdíl.

Zvolená hladina významnosti: 0,05.

Tabulka č. 15 Hypotéza č.1: Vztah mezi pohlavím respondentů a jejich hodnocením romské menšiny.

	HODNOCENÍ		
	1. - 3.	4. - 5.	
DÍVKY	8	42	50
CHLAPCI	9	41	50
	17	83	

$$x^2 = 100 \cdot \frac{(8.41 - 9.42)^2}{(50) \cdot (17) \cdot (83) \cdot (50)}$$

$$x^2 = 100 \cdot (2500 / 3527500)$$

$$x^2 = 0,071 \quad x^2_{0,05} (1) = 3,841$$

Jelikož je kritická hodnota chí-kvadrátu, na stanovené hladině významnosti a při daných stupních volnosti, vyšší než vypočítaná hodnota chí-kvadrátu, nelze odmítnout nulovou hypotézu. Ze zjištěných údajů nelze tedy vyvodit, že by dívky hodnotily romskou menšinu jinak než chlapci.

Formulace nulové a alternativní hypotézy č. 2:

2H0 Děti z vesnic hodnotí romskou menšinu stejným způsobem jako děti z měst.

2HA Mezi hodnocením romské menšiny dětí z vesnic a dětí z měst je rozdíl.

Zvolená hladina významnosti: 0,05.

Tabulka č. 16 Hypotéza č. 2: Vztah mezi lokalitou bydliště respondentů a jejich hodnocením romské menšiny.

	HODNOCENÍ		
	1. - 3.	4. - 5.	
DĚTI Z VESNIC	10	40	50
DĚTI Z MĚST	7	43	50
	17	83	

$$x^2 = 100 \cdot \frac{(10 \cdot 43 - 40 \cdot 7)^2}{(50) \cdot (17) \cdot (83) \cdot (50)}$$

$$x^2 = 100 \cdot (22500 / 3527500)$$

$$x^2 = 0,638 \quad x^2_{0,05} (1) = 3,841$$

Jelikož je kritická hodnota chí-kvadrátu na stanovené hladině významnosti, při daných stupních volnosti vyšší než vypočítaná hodnota chí-kvadrátu, nelze odmítnout nulovou hypotézu. Výsledkem tedy je, že děti z vesnic hodnotí romskou menšinu stejným způsobem jako děti z měst.

Formulace nulové a alternativní hypotézy č. 3:

3H0 Dívky hodnotí vietnamskou menšinu stejným způsobem jako chlapci.

3HA Mezi hodnocením vietnamské menšiny dívek a chlapců je rozdíl.

Zvolená hladina významnosti: 0,05.

Tabulka č. 17 Hypotéza č. 3: Vztah mezi pohlavím respondentů a jejich hodnocením vietnamské menšiny.

	HODNOCENÍ		
	1. - 3.	4. - 5.	
DÍVKY	50	0	50
CHLAPCI	47	3	50
	97	3	

$$x^2 = 100 \cdot \frac{(50.3 - 0.47)^2}{(50) \cdot (97) \cdot (3) \cdot (50)}$$

$$x^2 = 100 \cdot (22500/727500)$$

$$x^2 = 3,093 \quad x^2_{0,05} (1) = 3,841$$

Jelikož je kritická hodnota chí-kvadrátu na stanovené hladině významnosti, při daných stupních volnosti vyšší než vypočítaná hodnota chí-kvadrátu, nelze odmítnout nulovou hypotézu. Přijímáme tedy tvrzení, že dívky hodnotí vietnamskou menšinu stejným způsobem jako chlapci.

Formulace nulové a alternativní hypotézy č. 4:

4H0 Děti z vesnic hodnotí vietnamskou menšinu stejným způsobem jako děti z měst.

4HA Mezi hodnocením vietnamské menšiny dětí z vesnic a dětí z měst je rozdíl.

Zvolená hladina významnosti: 0,05.

Tabulka č. 18 Hypotéza č. 4: Vztah mezi lokalitou bydliště respondentů a jejich hodnocením vietnamské menšiny.

	HODNOCENÍ		
	1. - 3.	4. - 5.	
DĚTI Z VESNIC	49	1	50
DĚTI Z MĚST	48	2	50
	97	3	

$$x^2 = 100 \cdot \frac{(49.2 - 1.48)^2}{(50) \cdot (97) \cdot (3) \cdot (50)}$$

$$x^2 = 100 \cdot (2500/727500)$$

$$x^2 = 0,344 \quad x^2_{0,05} (1) = 3,841$$

Jelikož je kritická hodnota chí-kvadrátu na stanovené hladině významnosti, při daných stupních volnosti vyšší než vypočítaná hodnota chí-kvadrátu, nelze odmítnout nulovou hypotézu. Děti z vesnic tedy hodnotí vietnamskou menšinu stejným způsobem jako děti z měst.

5.3 Interpretace výsledků

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, zda dotazované děti mají předsudky vůči etnickým skupinám. Jako další cíle výzkumu byly stanoveny tyto oblasti:

- Jak děti charakterizují a klasifikují jednotlivá etnika?
- Co děti ovlivňuje při tvoření předsudků?
- Nakolik děti vnímají sami sebe jako rasisty?
- Jak děti hodnotí vtipy s rasistickou tematikou?

Jak u postojů chlapců a dívek, tak i u dětí z měst a dětí z vesnic nebyly shledány výraznější rozdíly v získaných odpovědích.

Výsledky naznačují, že u dětí mají v oblasti předsudků nejhorší hodnocení příslušníci romského etnika. Naproti tomu výsledky ukazují, že děti velmi kladně hodnotí vietnamskou menšinu. Tyto dvě menšinové skupiny jsou na Holešovsku, kde bylo dotazování prováděno, nejvíce zastoupeny. Odpovědi na otázku, proč jsou Vietnamci tak oblíbení a Romové tak zatracovaní, je mnoho. Lidé se například domnívají, že Vietnamci pracují a Romové ne nebo že Romové jsou na rozdíl od Vietnamců spojeni s mnoha případy kriminality či výtržností. Za těmito výsledky lze také nalézt společenský tlak, který může být u dětí a mladistvých velmi silný. Výsledky mohou být ovlivněny i tím, že v nedávné době bylo v Holešově šestnáct romských rodin přestěhováno ze svých domů, které se nacházely ve středu města, ve Školní ulici do kontejnerových bytů, které jim byly zbudovány na okraji města, v ulici Bořenovská. Nutno dodat, že se jednalo o staré domy neplatičů, které byly ve velmi špatném stavu. Toto stěhování vzbudilo u občanů velký neklid a pobouření. Lidé z Holešova si stěžují na to, že romské rodiny, které zničily staré byty a dlouhou dobu neplatily nájem, nyní dostaly klíče od zcela nových bytů. Na druhé straně si Romové stěžují na izolovanost a velkou vzdálenost od obchodů, lékařů či škol. Tyto výsledky bijí na poplach.

Z výzkumu této bakalářské práce vyplývá, že nejmocnějším dodavatelem rasismu v životech našich dětí jsou média. Dnes jsou všichni členové naší společnosti ovlivňováni jak přímo, tak nepřímo silnými mediálními prostředky, včetně tištěných materiálů, televize a internetu. Medializované zpravodajské události a jejich vyobrazení násilí jsou zdrojem vzdělání, humoru a zábavy. I z knih, které dospělí čtou s dětmi, si děti vytváří postoje, pocity a předsudky o svých vlastních i jiných kulturách. Sdělovací prostředky zkrátka hrají a budou i nadále hrát klíčovou roli v tom, jak vnímáme příslušníky ostatních skupin. Je především v rukou rodičů, aby svým dětem pomohli v boji proti útlaku a diskriminaci.

Rasismus je složitý a přetrvávající problém. Některé děti připouští, že v sobě mají určité rasové předsudky a přiznávají, že se v některých chvílích zachovaly rasisticky. Jako omluvu pro toto jednání uvádí, že toto jejich jednání nebylo konáno úmyslně. Chtějí patřit do skupiny vrstevníků a ze strachu z vyloučení se raději podřídí názorům ostatních. Jediným účinným prostředkem, jak se v takové chvíli s rasismem vypořádat, je zachovat klid a jasnou hlavu. Děti nevyrostou v dospělé rasisty jen v případě, že žijí ve společnosti bez rasismu. A za to stojí jistě bojovat.

Na otázku, jak děti hodnotí vtipy s rasistickou tematikou, nejčastěji děti odpovídaly, že se jim rádi zasmějí, ale ony sami je dál nešíří. Děti by si měly uvědomit, že neexistuje žádný dobrý důvod a neexistuje ani žádná omluva pro vtipy o lidech s jinou rasou či kulturou. Rasistické vtipy nejsou o humoru. Děti v této oblasti často selhávají a užívají rasový humor, který však maskuje rasistické postoje. Jedná se o rasistické stereotypy ve jménu komedie. Existuje spousta útočných vtipů a je na rodičích, aby naučili své děti smyslu pro spravedlnost a vedli je k respektu k lidem jiných ras a etnik.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci bylo zkoumáno, k jakým etnickým či rasovým skupinám mají děti největší sympatie a naopak antipatie. Je tedy zaměřena zejména na postoje dětí a mládeže vůči etnickým a rasovým skupinám.

Vyhodnocením výzkumu bylo zjištěno, že názory na etnické menšiny jsou u většiny respondentů z velké části ovlivňovány médii, která příslušníky většiny etnických skupin popisují především v negativním světle a spojují je s kriminalitou, nepřizpůsobivostí a využíváním sociálního systému ČR. Příkladů zkreslených mediálních případů nacházíme mnoho.

Vztahy mezi majoritní společností a etnickými minoritami jsou v České republice velmi nepřívznivé. Na obou stranách je zřetelný výskyt xenofobie, předsudků, nesnášenlivosti, nerespektování a intolerance. Největší předsudky jsou shledávány ve vztahu k romské menšině, což bylo potvrzeno i v této bakalářské práci. Romy vnímají dotazované děti výhradně negativně a vzhledem k rozsahu problému je urgentní záležitostí naší společnosti tyto záležitosti řešit, což bude vyžadovat pokračující odhodlání, čas i zdroje. Výzkumy v této oblasti proto pokládám za velmi důležité.

Náš svět je do značné míry multietnický a velmi různorodý, proto je velmi důležité pochopit způsoby, jak snížit sociální předsudky. Nezbytné podmínky zahrnují spolupráci na společných cílech, rovné postavení mezi skupinami a podporu místních orgánů a kulturních norem.

Úlohou rodičů pro své děti by mělo být vyhledávání příležitosti k účasti na akcích, kde se dozví o jiných kulturách, neboť oceňování rozmanitosti při objevování našich společných rysů má zásadní význam pro soudržnost a účinnost našich komunit.

Vzhledem k tomu, že vývoj rasových předsudků začíná již v raném věku dítěte, je naprosto nezbytné začít u dětí s multikulturní výchovou co možná nejdříve. Děti vystavené multikulturním učebním programům, které jsou vyvinuty s cílem podpořit pozitivní postoje a snížit dětské rasové předsudky, pohlíží na lidi obecně více pozitivně. Účinnost těchto programů má pozitivní výsledky a to zejména pokud jsou přiměřené k věku dětí a mají silnou podporu učitelů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor, 2004. ISBN 80-7260-125-3.

Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR: Příručka pro zaměstnance veřejné správy. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2006. ISBN 80-239-7825-X.

BAKOŠOVÁ, Zlatica a kol. *Teórie sociálnej pedagogiky*. Bratislava: Slovenská pedagogická spoločnosť SAV, 2011. ISBN 978-80-970675-0-2.

BALVÍN, Jaroslav. *Pedagogika, andragogika a multikulturalita*. Praha: Radix, 2012. ISBN 978-80-86798-07-3.

BENEŠ, Jan. *Člověk v zrcadle svého vývoje*. Praha: Horizont, 1979.

BRZYBOHATÝ, Marian. *Terorismus*. Praha: Police History, 2005. ISBN 80-902670-1-7.

DRBOHLAV, Dušan. Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt. In ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001, s. 17. ISBN 80-7178-648-9.

Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů. Brno: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2001. ISBN 80-850-1034-8.

FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: Příručka pro učitele*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-717-8063-4.

FREDRICKSON, George M. *Racism: A Short History*. New Jersey: Princeton University Press, 2003. ISBN 978-069-11116-525.

FRIŠTENSKÁ, Hana. Pojmy xenofobie, rasismus, rasové násilí a rasová diskriminace. In ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu (Sborník)*. Praha: Portál, 1998, s. 13. ISBN 80-717-8285-8.

GORAL, Ladislav. Romové a Evropa. In ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu (Sborník)*. Praha: Portál, 1998, s. 75. ISBN 80-717-8285-8.

HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-327-7.

HAYES, Nicky. *Principles of social psychology*. Hove: LEA, 1993. ISBN 978-086-3772-597.

HLADÍK, Jakub. *Multikulturní výchova (Socializace a integrace menšin)*. Zlín: UTB ve Zlíně, 2006. ISBN 80-7318-424-9.

HNILICA, Karel. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: pojmy, měření, teorie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010. ISBN 80-246-1776-5.

HUNTINGTON, Samuel Phillips. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka, 2001. ISBN 80-861-8249-5.

CHMELÍK, Jan. *Symbolika extremistických hnutí*. Praha: Armex Publishing, 2000. ISBN 80-86244-14-8.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

JIRÁSKOVÁ, Věra. *Multikulturní výchova: předsudky a stereotypy*. Praha: Epoque, 2006. ISBN 80-87027-31-0.

KALIBOVÁ, Klára. *Násilí z nenávisti, rasismus a média: Jak nepsat černobíle o barevném světě*. Praha: In iustitia, 2011. ISBN 978-80-260-0097-6.

KATOVSKÝ, Martin. Lidské druhy a lidská mysl – kognitivní základy etických klasifikací a stereotypech. In *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Brno: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2001, s. 12. ISBN 80-850-1034-8.

KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-858-5025-7.

MERTON, Robert King. *Studie sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-86429-70-0.

NAIMARK, Norman M. *Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe*. Cambridge and London: Harvard University Press, 2002. ISBN 06-740-0994-0.

NAVRÁTIL, Pavel a kolektiv. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.

NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: UP-vydavatelství Olomouc, 1999. ISBN 80-7067-952-2.

NOVÁK, Tomáš. *O předsudcích*. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-121-6.

- NOVOTNÁ, Kateřina. Etické stereotypy a tisková média. In *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Brno: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2001, s. 85-86. ISBN 80-850-1034-8.
- PRŮCHA, Jan. *Interkulturní výchova: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-885-6.
- PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova Příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-807-3875-022.
- RÝDL, Karel a Ivo Nezel. *Rasismus a nacionalismus v současném životě*. Praha: IPPP ČR, 1997.
- SALAJKA, Milan. *Rasy a rasismus ve světě*. Praha: Lidová demokracie, 1967.
- SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 80-736-3022-2.
- SEKYT, Viktor. Odlišnosti mentality Romů a původ těchto odlišností. In ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu (Sborník)*. Praha: Portál, 1998, s. 69. ISBN 80-717-8285-8.
- ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.
- ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu (Sborník)*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-717-8285-8.
- TAYLOR, Charles a Amy GUTMANN. *Multiculturalism and the Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press, 1992. ISBN 978-06-9108-7863.
- TESAŘ, Filip. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9.
- UHLÍKOVÁ, Lucie. Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů. In *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*. Brno: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2001, s. 49. ISBN 80-850-1034-8.
- VACÍNOVÁ, Marie, Dobromila TRPIŠOVSKÁ a Marie FARKOVÁ. *Psychologie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-808-6723-471.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Aj. A jiní(é).

Č. Číslo.

ČR Česká republika.

Např. Například.

RVP Rámcový vzdělávací program.

S. Strana.

ŠVP Školní vzdělávací program.

Tj. To je.

Tzn. To znamená.

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 Hodnocení Romů.....	52
Graf č. 2 Hodnocení Vietnamců.....	53
Graf č. 3 Hodnocení Ukrajinců.....	54
Graf č. 4 Hodnocení černochů.....	55
Graf č. 5 Hodnocení arabů.....	56

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 Co si děti myslí o imigrantech.	45
Tabulka č. 2 Co nebo kdo děti nejvíce ovlivňuje při vytváření názorů na cizince.	46
Tabulka č. 3 Co si děti myslí o Romech.	47
Tabulka č. 4 Co si děti myslí o Vietnamcích.	48
Tabulka č. 5 Co si děti myslí o Ukrajincích.	49
Tabulka č. 6 Co si děti myslí o černoších.	49
Tabulka č. 7 Jak děti sami sebe hodnotí jako rasisty.	50
Tabulka č. 8 Jakou mají děti zkušenost s jiným etnikem či rasou.	50
Tabulka č. 9 Jaké mají děti názor na vtipy s rasistickou tematikou.	51
Tabulka č. 10 Hodnocení Romů.	52
Tabulka č. 11 Hodnocení Vietnamců.	53
Tabulka č. 12 Hodnocení Ukrajinců.	54
Tabulka č. 13 Hodnocení černochoů.	55
Tabulka č. 14 Hodnocení arabů.	56
Tabulka č. 15 Hypotéza č.1: Vztah mezi pohlavím respondentů a jejich hodnocením romské menšiny.	58
Tabulka č. 16 Hypotéza č. 2: Vztah mezi lokalitou bydliště respondentů a jejich hodnocením romské menšiny.	59
Tabulka č. 17 Hypotéza č. 3: Vztah mezi pohlavím respondentů a jejich hodnocením vietnamské menšiny.	60
Tabulka č. 18 Hypotéza č. 4: Vztah mezi lokalitou bydliště respondentů a jejich hodnocením vietnamské menšiny.	61

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: REŠERŠE

PŘÍLOHA P II: SLOVNÍČEK POJMŮ

PŘÍLOHA P III: DOTAZNÍK

PŘÍLOHA P I: : REŠERŠE

ALLPORT Gordon W. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor, 2004.

Tato kniha vyšla poprvé v r. 1954. Lze ji pokládat za stěžejní literaturu k problematice předsudků. Je čtivá a obsahuje dostatek názorových příkladů. Tvoří základní rámec k tomu, jak k sociálním vědám přistupovat. Na otázku předsudků se autor dívá z různých úhlů, především si všímá toho, co je nám vrozeno a jakou roli hraje výchova, kultura, vlastní zážitky a jejich interpretace. Zkoumá všechny druhy předsudků: rasové, náboženské, etnické, ekonomické, sexuální a nabízí doporučení, jak ničivé důsledky diskriminace zmírnit. Samotná kniha se skládá (mimo úvodu, předmluvy a jmenných a věcných rejstříků) z osmi částí, které jsou dále členěné do kapitol.

***Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR: příručka pro zaměstnance veřejné správy*. Editor Radka Neumannová. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2006.**

Příručka je součástí projektu Multikulturního centra Praha Antidiskriminační vzdělávání zaměstnanců veřejné správy. Publikace je jakýmsi návodem pro zaměstnance veřejné správy v oblasti diskriminace. Jsou zde uveřejněny příklady ze specifických oblastí diskriminace, např. lidé s postižením, s odlišnou sexuální orientací či cizinci. Je zde probíráno 9 témat zpracovaných různými autory. Kniha je pestrá a čtivá. Za zmínku jistě stojí témata „Otázka diskriminace cizinců“ od Pavla Čížinského či „Diskriminace sexuálních minorit v ČR“ od Olgy Pechové.

BAKOŠOVÁ Zlatica a kol. *Teórie sociálnej pedagogiky*. Bratislava: Slovenská pedagogická spoločnosť SAV, 2011.

Publikace slovenské autorky je určená převážně pro studenty Sociální pedagogiky. Je složena ze čtyř kapitol, které jsou dále rozčleněny do několika podkapitol. První kapitola je věnována teorii sociální pedagogiky. Je zde popsán vztah výchovy a prostředí a inovace v teoriích sociální pedagogiky. Druhá kapitola je zaměřena na osobnost a její utváření z pohledu sociální pedagogiky, např. výchovy, společenských a individuálních potřeb aj. Ve čtvrté kapitole autorka vysvětluje možnosti utváření osobnosti z aspektu sociálních vztahů. Je zde i náhled do rodinné a školní výchovy. Poslední kapitolou jsou komunikační

schopnosti a možnosti jejich utváření, kde jsou vysvětleny verbální a neverbální komunikace a jejich rozdělení.

BALVÍN Jaroslav. *Pedagogika, andragogika a multikulturalita*. Praha: Radix, 2012.

Cílem autora této publikace je prezentovat pojmy, které souvisí s tématem multikulturalita a multikulturní výchova a vztahy jako multidimenziální pedagogický systém. Autor se snaží vymezit pedagogické pojmy, které se vyskytují v nejrůznějších oblastech – ať už v psychologii, sociologii, kulturní antropologii či romologii. Snahou této publikace je vedení studentů k aplikaci do praxe jejich oborů. Autor jedinečným způsobem vyjadřuje vztah mezi andragogikou a pedagogikou.

BENEŠ Jan. *Člověk v zrcadle svého vývoje*. Praha: Horizont, 1979.

Tato kniha shrnuje fakta a poznatky antropologie o původu a vývoji člověka, o jeho předcích i o materiálním základu jeho vlastností, genetických znaků, schopnostech přežití a vyvíjení se. Autor se odkazuje na studie a literaturu a zaměřuje se na vědecké vyvrácení darwinismu a kritiky náboženských učeních a buržoazních teorií. Používá názorné ilustrace, grafy a tabulky. Kniha je určena studentům dané problematiky, ale i veřejnosti. Je členěna do 7. kapitol. Pro zpracování této bakalářské práce je důležitá sedmá kapitola, která se věnuje tématu rasismu a objasňuje určité rasové mýty.

BRZYBOHATÝ Marian. *Terorismus*. Praha: Police History, 2005.

Autor se zabývá termínem terorismus z pohledu současnosti i historie. Nutí čtenáře uvědomit si, jaká nás může čekat budoucnost. Upozorňuje, že terorismus přitom mohou používat nejen jednotlivci či organizace, ale i státy. Dle autora hrají nejdůležitější roli v boji s teroristy informace. V knize jsou rozebírány argumenty pro zdůvodnění terorismu, ideologie či typy teroristických útoků jako je zadržení, rukojmí či únosy. Autor upozorňuje na skutečnost, že terorismus nezná hranice a v lidech, kteří zažili teroristický útok, zanechává trvalé následky.

Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů. Brno: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2001.

Tato publikace je jakýmsi sborníkem přednesených příspěvků na semináři Etnologického ústavu pod názvem Reflexe Cikána a Žida v lidových písních českých zemí, na němž se účastníci vyjadřovali k tématu Stereotypy. Jednání se zúčastnili etnologové, sociologové, psychologové i žurnalisté. Kniha je složena z deseti příspěvků různých autorů. Velmi zajímavá je například úvaha Lucie Uhlíkové „Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů“, ve které autorka věnuje pozornost dotazníkové anketě, jež je zaměřena na výzkum současných etnických stereotypů. Zabývá se zde problematikou vznikání a zanikání etnických stereotypů. Nastihuje potíže, které přinesly emotivně vypjaté situace jako etnické konflikty, okupace, útlak, strach z ohrožení atd, které výrazně přispívají ke vzniku stereotypů.

FONTANA David. *Psychologie ve školní praxi: Příručka pro učitele.* 1. vyd. Praha: Portál.

Tato kniha je určena pedagogům a studentům pedagogických oborů a jejím hlavním účelem je seznámit čtenáře s oblastmi psychologie, které mají praktický význam. Snaží se předat zřetelnou představu o tom, kteří činitelé ovlivňují dětské chování a jakou roli hrají učitelé při tomto ovlivňování. Jde o ucelený a praktický průvodce psychologie, který nabízí důležité psychologické poznatky v každodenní práci učitelů. Skládá se ze čtyř částí, které jsou dále rozčleněny do několika kapitol a podkapitol. Na konci každé kapitoly jsou návrhy, co číst pro rozšíření znalostí a soupis otázek a témat k diskusi.

FREDRICKSON George M. *Racism: A Short History.* New Jersey: Princeton University Press, 2003.

George M. Fredrickson je hlavní postavou mezi historiky rasy a rasismu. Vynikající práce zkoumá historii rasy a rasismu a George Fredrickson v ní mapuje historii západního rasismu od jeho vzniku v pozdním středověku až po současnost. Jeho studium se zaměřuje na patologii rasismu a na politiku, náboženství a zákony souvisejících s rasovými vztahy.

HAVLÍK Radomír a KOŤA Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007.

Tato učebnice je souborem sociologických poznatků a je určena studentům pedagogických oborů. Autoři v knize vymezují předmět sociologie výchovy a zabývají se problematikou socializace, výchovy a sociologií. V publikaci jsou řešeny zajímavé otázky přístupu ke vzdělávání, pohledu na školu jako sociální organismus, sociologii učitelského povolání aj. Výklad základních myšlenek oboru autoři dokládají řadou konkrétních údajů z výzkumů českého školství a české společnosti.

HAYESOVÁ Nicky. *Principles of social psychology. (Principles of psychology)*. Hove: LEA, 1993.

V první kapitole autorka vysvětluje pojmy scénář, role, sociální identita a sebepojetí. Popisuje Zimbardův experiment, který se uskutečnil v r.1971 na Stanfordské univerzitě. Šlo o zjištění toho, co jsou lidé ochotni udělat, pokud se jim řekne, že se jedná o psychologický experiment. Jednalo se o to, že rozdělili studenty na dvě skupiny a to na dozorce a na vězně. Jelikož se experiment vymkl scénáristům z rukou, musel být po šesti dnech ukončen. V další kapitole se autorka zabývá konverzací a komunikací, především vysvětlováním toho, jak si vysvětlujeme, co vidíme a slyšíme. Vlivům třetích osob na naše chování je věnována další část. Setkáváme se v ní např. s tvrzením, že dav činí z člověka zvěř a je častou výmluvou, avšak sociální lenivost je nesporným faktem. Zbytek této podnětné kapitoly se věnuje ovlivnění myšlení ve skupině a graduje vůdcovstvím. V další pasáži se dozvídáme, že první špatný dojem je prakticky trvalý, zatímco dobrý lze snadno pokazit. Pátá část se zabývá postoji. Autorka zde poukazuje na fakt, že postoje nemusí nutně ovládat chování. Poslední část je o konfliktu a spolupráci. Autorka nás seznamuje s agresivitou a čtenář se zde dočítá o Freudovi a pudu smrti, Lorentzovi a vrozené agresivitě, Dollardovi a agresivní pramenící z frustrace a nakonec i o Bandurovi a agresivní jako naučeném chování. Pak dojde na altruismus a zmíněna je i sociobiologie, Wilson a Dawkins. Zmínky o předsudcích mezi národy jsou postiženy relikty minulých let. Vysvětluje, že institucionalizovaná diskriminace vede k defektnímu chování a že předsudky jsou velmi často samonaplňující.

HLADÍK Jakub. *Multikulturní výchova (Socializace a integrace menšin.* Zlín: UTB ve Zlíně, 2006.

Tyto skripta jsou určeny pro studenty oboru sociální pedagogika a budoucím učitelům. Autor se zabývá problematikou multikulturního soužití. Jsou zde objasněny pojmy multikulturní výchovy a problematika integrace národnostních menšin, otázky migrace a azylové politiky. Publikace je složena z pěti kapitol, rozčleněných do dalších podkapitol. V první kapitole jsou vysvětleny základní pojmy jako multikulturní společnost a multikulturalismus a je zde objasněn vznik multikulturalismu a jeho podoby v USA, Kanadě, Austrálii či Evropě. V druhé kapitole je definována multikulturní výchova a například její vztah k ostatním vědním disciplínám. V této části jsou vymezeny její cíle, etapy a metody. Třetí kapitola popisuje národnostní menšiny v České republice. Nalézáme zde poznatky z historie a několik statistik k tématu. Autor se věnuje menšinám: Romové, Vietnamci či Ukrajinci. Ve čtvrté kapitole autor charakterizuje migraci obyvatel a jejich integraci do nového prostředí. Pozornost je zde věnována azylové a integrační politice v ČR, azylovým procedurám a řízení či integraci cizinců v ČR. Poslední kapitola je zaměřena na aktuální témata soužití v multikulturní společnosti. Nalézáme zde témata jako rasismus či pozitivní diskriminace.

HNILICA Karel. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: pojmy, měření, teorie.* Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010, 207 p. Acta Universitatis Carolinae.

Tato kniha je sestavena z autorových přednášek na filozofické fakultě Karlovy univerzity a na pedagogické fakultě Karlovy univerzity. Kniha je tvořena osmi kapitolami rozšířenými do mnoha podkapitol. V první kapitole jsou vymezeny pojmy jako stereotypy, předsudky, postoje, diskriminace a sociální norma. Druhá kapitola je zaměřena na hlavní techniky explicitního měření stereotypů a s nimi spojené představy o povaze stereotypů. Ve třetí kapitole nás autor seznamuje se strukturou stereotypů a postojů a to s technikami, které nám umožňují odhadnout obsah a valenci stereotypů implicitních. Ve čtvrté kapitole se autor zaměřuje na procesy aktivace a aplikace stereotypu – na jeho využití při poznávání konkrétních jedinců v procesech stereotypizace. V páté kapitole se autor věnuje explicitnímu měření postojů ke kategorii a problematice kongruence a inkongruence mezi implicitními a explicitními postoji. Šestá kapitola je zaměřena na kategorie a kategorizace. Je zde zmíně-

no, že při kategorizaci vstupují do hry postoje a sociální normy. V sedmé kapitole je vymezena sociální norma – její zjišťování a měření, výklad jejích účinků či motivace k jejich dodržování. Poslední, tedy osmá kapitola je věnována rasismu a sexismu. Autor nás zde seznamuje jak s jejich teoriemi, tak s jejich měřením.

HUNTINGTON Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu.* Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001.

Harvardský profesor, politolog Samuel Huntington analyzuje budoucí směr vývoje a vyzývá k utváření budoucnosti. Znamé jsou jeho studie vztahů mezi vojenskými a civilními vládami nebo analýzy politických převratů. Doporučuje Západu přehodnotit svou zahraniční politiku, prohloubit jednotu západní, tedy euroamerické civilizace, rozšířit součinnost s Ruskem, Japonskem a Indií, jakož i jihoamerickými státy, z nichž by se měli stát spolehliví spojenci, a učinit nezbytné kroky k omezení vojenské expanze státu muslimské a čínské civilizace. Jedním z cílů sepsání této knihy byla Huntingtonova snaha vysvětlit, že střet civilizací není nevyhnutelný, je jen jednou z alternativ. Jejím naplnění se lze vyhnout, pokud budou opuštěny univerzalistické tendence a jednotlivé civilizace si nebudou vzájemně vnucovat své hodnoty a svůj způsob života. Autor sám říká, že kniha není společenskovední prací a ani jí být nechce. Pouze se pokouší interpretovat vývoj globální politiky po skončení studené války.

CHRÁSKA Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu.* Praha: Grada, 2007.

První kapitola je nazvaná Vědecký výzkum v pedagogice a jsou v ní vymezeny metody lidského poznání (tradice, autority, a priority, vědy). Autor nám zde objasňuje kvantitativně orientovaný pedagogický výzkum a jeho hlavní fáze. Dále zde nalezneme informace spojené se stanovením problému, hypotéz a jejich testováním. Druhá kapitola Měření v pedagogickém výzkumu nabízí objasnění k tématu měření a jeho druhu, vlastností a metod. Třetí kapitolou jsou vymezeny statistické metody používané při testování hypotéz. Nacházíme zde statistické metody pro analýzu nominálních, ordinálních a metrických dat. Tématem čtvrté kapitoly jsou metody sběru dat v pedagogickém výzkumu a to pedagogické pozorování, dotazník v pedagogickém výzkumu, interview, testy v pedagogickém výzkumu a Sociometrie v pedagogickém výzkumu.

JIRÁSKOVÁ Věra. *Multikulturní výchova.* Praha: Epoque, 2006.

Zaměření této publikace má metodicko-didaktický charakter. Je určena učitelům i studentům pedagogických fakult (budoucím učitelům) ve snaze inspirovat je v konkrétních námětech k interdisciplinárnímu a mezipředmětovému uplatňování průřezového tématu „Multikulturní výchova“ ve výuce. Autorka se v něm snaží o teoretické uchopení tohoto tématu v podobě relevantních vysvětlení, objasnění či shrnutí problémových otázek včetně odkazů na literaturu. Publikace je rozvržena do dvou částí: teoretické a praktické. Teoretická část se zamýšlí nad kontexty přístupů učitelů k multikulturní výchově, obsahuje rámcové terminologické vymezení některých základních pojmů, jakými jsou například multikulturalismus, multikulturní společnost, multikulturalita, pluralismus a tolerance a všímá si i společenskovedních aspektů pojmu multikulturalismus. Druhá část je pak zaměřena na konkretizaci multikulturní výchovy jako průřezového tématu RVP, uplatňující efektivní výchovně-vzdělávací strategie naplnění reálného kurikula ŠVP. Nabízí i pomoc učitelům ve zpracování tematických plánů interaktivních hodin, v práci s klíčovými kompetencemi a ve formulování výchovně vzdělávacích cílů podle kritéria SMART tak, jak to předpokládá RVP.

KALIBOVÁ Klára. *Násilí z nenávisti, rasismus a média Jak nepsat černobíle o barevném světě.* Praha: In iustitia, 2011.

Tento sborník přináší informace z prostředí médií. Je tvořen články novinářů a novinářek z oblasti násilí z nenávisti motivované předsudky a etnonásilím. Čtenář se zde dozvídá, jak se média omezují na obecná konstatování o průběhu incidentů. Dočte se zde o roli médií a o základním poslání novinářů. Autorka se zastavuje u projevů násilí z nenávisti (verbální konflikty, fyzické útoky, vyhrožování, vydírání, obtěžování, žhářské útoky či teroristické útoky). Dále se můžeme seznámit se specifiky obětí násilí z nenávisti a pachatelů násilí z nenávisti. Jedna z kapitol poskytuje informace o tom, jak vést respektující rozhovor. Zmínit lze příspěvek Marty Dvořákové „Vzorná menšina nebo žluté nebezpečí“, ve kterém se autorka zmiňuje o stereotypch, menšinách a etnicitě.

KELLER Jan. *Úvod do sociologie*. 4. rozšíř. vyd., dotisk. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999.

Učebnice je určená pro studenty sociologii i celé široké veřejnosti. Je napsána čtivou formou a přináší informace o základní sociologické teorii. Dále nabízí alternativní pohledy autora na současné problémy, které se snaží sociologie řešit. Autor se také zabývá argumenty dalších autorů a společností ve vztahu ke státu a lidem. Zabývá se také tím, jak sociologie čelí nebezpečí dnešní doby tím, jaké jistoty lidé mají a co způsobuje krizi v moderní společnosti.

MERTON Robert King. *Studie sociologické teorie*. Vyd. 2. Překlad Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007.

V této publikaci se autor věnuje řešení a objasnění sociologických problémů. Tento svazek reprezentuje texty amerických sociologů, především Mertona. Jsou zde formulovány desítky nových sociologických problémů a řada nových pojmů a teoretických otázek oboru. Merton spojuje své teoretické úsilí s empirickým výzkumem (masových médií) a snaží se spojit obecné teoretické systémy a konkrétní výzkumy.

NAIMARK Norman M. *Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe*. Cambridge and London: Harvard University Press, 2002

Norman Naimark je význačný historik Evropy a Ruska a v této publikaci opisuje zasvěceně historii etnických čistek a jejich vztah ke genocidě a přesunu obyvatel. Zaměřuje se na pět konkrétních případů, odhaluje mýty o etnických čistkách a zastává názor, že rasismus vychází z dávné nenávisti. Naimark ukazuje, že tato tvář genocidy má své kořeny v evropském nacionalismu na konci devatenáctého století.

NAVRÁTIL P. a kolektiv. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003.

Knih je tvořená z devíti kapitol. V první kapitole se autoři zabývají stavem a úkoly romistiky a je v ní zejména popsána historie a začátky romské problematiky. V další kapitole nalezneme především významné osobnosti romského původu a to jak zahraniční, tak tuzemské. Třetí kapitola se zaměřuje na vstup romských protagonistů na jeviště evropských a

českých dějin. Další kapitoly zobrazují romskou populaci jako např. psance, kočovníky, tuláky či mučedníky.

NEČAS Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes.* Olomouc: UP-vydavatelství Olomouc, 1999.

Tato kniha je velkým příspěvkem pro všechny, kteří se o situaci Romů v České republice zajímají a hledají vhodné nástroje na její nápravu. Je napsána s ohledem na jednu profesní skupinu, která by ji mohla zvláště využít a to na sociální pracovníky, kteří přicházejí do každodenního kontaktu s Romy a jejich sociální situací. Kniha se opírá zejména o předpoklady, které považuje autor za nezbytné. Tyto předpoklady umožňují čtenáři jasně pojmenovat problémy, jimiž se v knize autor zabývá.

NOVÁK Tomáš. *O předsudcích.* Brno: Doplněk, 2002

Autor se v knize zabývá postoji, předsudky, rasismem, antisemitismem a různými projevy xenofobie. Kniha se především zabývá otázkami romských, židovských, vietnamských a čínských etnik v celosvětovém kontextu. Výklady a psychologická vysvětlení jsou podložena výsledky četných výzkumů a citacemi konkrétních výroků z odborných publikací i tisku. V závěru nalezneme soubor testů, na kterých si můžeme ověřit svůj vztah k předsudkům, shrnutí hlavních zásad pro boj proti předsudkům a doporučenou literaturu. Jedná se o velice zajímavou a kvalitní publikaci z oboru aplikované psychologie.

PRŮCHA Jan. *Interkulturní výchova: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů].* Praha: Portál, 2004.

Kniha je určena převážně studentům sociálních oborů, psychologie a pedagogiky, dále pro sociální pracovníky, učitele, psychology, kulturní antropology a pracovníkům, kteří se zabývají mezinárodními vztahy nebo zahraničním obchodem. V první kapitole autor vymezuje pojem interkulturní psychologie a další terminologické označení a definice, vývoj a současný stav disciplíny. Ve druhé kapitole jsou popsány vztahy ostatních vědeckých disciplín k interkulturní psychologii a to k etnopsychologii a sociální psychologii, sociologii, etnologii a etnografií, kulturní antropologii a psychologické antropologii, etnolingvistice, sociolingvistice, pragmatice, demografií, historickým vědám, politologii a mezinárodním

právům. Ve třetí kapitole je pozornost věnovaná vymezením základních pojmů interkulturní psychologie jako kultura, akulturace, asimilace, etnikum, etnicita, etnické vědomí, národ, národnost, národnostní menšina, rasy, rasismus, stereotypy a předsudky. Čtvrtá kapitola je zaměřena na informační zdroje, výzkumná centra a představitele interkulturní psychologie. Nacházíme zde vědecké časopisy, monografie, sborník, encyklopedie, výzkumná centra a výzkumné představitele oboru. V páté kapitole se čtenář dozvídá o interkulturních rozdílech v hodnotách, o interkulturní komparaci morálky a o interkulturních rozdílech v postojích k lásce a k sexuálnímu obtěžování. V šesté kapitole se lze dočíst o psychologických problémech akulturace a adaptace. Sedmá kapitola Předsudky a stereotypy týkající se etnik, národů a ras seznamuje čtenáře se vznikem a vývojem etnických a rasových předsudků a národními a etnickými stereotypy. Do osmé kapitoly jsou vloženy údaje o kulturní, etnické a národní identitě, například o národním charakteru. Devátá kapitola poskytuje informace o psychologii českého etnika, například o specifikách české národní povahy či o stereotypech Čechů o jiných národech. V desáté kapitole se věnuje vztahu k jazyku a komunikaci v interkulturním aspektu, k emocím a zdvořilosti v jazycích a kulturách či etnofaulismu. Jedenáctá kapitola přináší poznatky o edukaci. Popisuje interkulturní rozdíly v rodinné výchově a socializaci dětí v procesech a výsledcích školního vzdělávání. Ve dvanácté kapitole lze nalézt specifika interkulturních faktorů ve zdravotní péči. Kniha je uzavřena kapitolou o vztazích konfliktů mezi etniky a národy.

PRŮCHA Jan. Multikulturní výchova Příručka (nejen) pro učitele. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Triton, 2011.

Jak se zmiňuje autor, tato kniha má sloužit všem, kdo se zajímají o soužití lidí různých kultur této země a v tomto světě. Užitečnost této publikace spočívá v tom, že vytváří znalostní základnu, tj. poskytuje čtenářům takové poznatky, které mohou být jakýmsi kompasem v chaosu problémů vztahujících se k soužití lidí. Tato kniha chce pomáhat především v tom, že může zvyšovat informovanost a snižovat neinformovanost o dané oblasti života společnosti. Kniha je určena jak pro učitele škol všech druhů, tak zároveň těm, kteří se na pedagogickou profesi připravují, tedy studentům učitelství různých oborů a fakult, nejen pedagogických. Další skupinu uživatelů této knížky představují vychovatelé, pracovníci pedagogicko-psychologických poraden a také všichni ti, kdo nějakým způsobem ovlivňují edukační procesy, tj. školní psychologové, pedagogové volného času, sociální pedagogové aj. Ovšem publikace může být užitečná i pro další pracovníky, kteří se dostávají do kontak-

tu s cizinci nebo s příslušníky domácích etnických skupin (zdravotníci, pracovníci různých úřadů či turistických zařízení a další). Základní text je koncipován tak, aby nebyl suchopárným teoretickým výkladem, v každé kapitole jsou začleněny rámce. Jsou graficky odlišeny a obsahují různé doklady a příklady čerpané jednak z faktických událostí a jednak z různých analýz a výzkumů a to z Česka i ze zahraničí. Vedle rámců jsou v textu zařazeny didaktické aplikace, tj. podněty a návrhy k tomu, co by mohli učitelé využívat přímo ve vyučování. Autor této knížky je přesvědčen, že učitelé jsou samostatně uvažující bytosti, kterým je nutno ponechat dostatečný prostor pro vlastní uvažování a vlastní rozhodování.

RÝDL Karel a Nezel Ivo. *Rasismus a nacionalismus v současném životě*. Praha: IPPP ČR, 1997.

Celá kniha je tvořena deseti kapitolami, které jsou dále členěny do několika podkapitol. Kniha vznikla na základě spolupráce švýcarských a českých odborníků a v zahraničí byly některé její části již experimentálně ověřovány v praxi povinného vzdělávání dětí a mládeže. Česká verze není prostým překladem zahraničních materiálů, ale vzhledem k českému prostředí byly vybrány jen určité texty, které byly doplněny původním českým textem o problematice Romů. Příručka si neklade za cíl postihnout celou problematiku sledovaných jevů, ale upozornit na tyto jevy a poskytovat učitelům a dalším zájemcům podklady a argumenty pro další výchovnou a vzdělávací práci.

SARTORI Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán, 2011.

Kniha se zabývá teorií pluralitní společnosti či tématem přistěhovalců. Kniha se skládá ze dvou kapitol. První kapitola je zaměřena na pojem pluralismus z různých pohledů. Pojem je zde spojován např. s tolerancí či mírou otevřenosti. Druhá část přináší informace o multikulturalismu a segmentované společnosti. Zabývá se kulturou a etnikou, politikou, migrací aj. V záměru knihy, v tzv. doplňku autor řeší přistěhovalce a stoupence islámu. Lze zde vyčíst, že „křesťanské Evropě“ hrozí z těchto řad dosti velké nebezpečí, neboť se nechtějí přizpůsobit evropské kultuře a tradicím a v čím dál vyšší míře se snaží prosazovat šáriu či korán.

ŠIŠKOVÁ Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001.

Kniha volně navazuje na knihu *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Přináší základní informace o hodnotách a tradicích etnických skupin migrantů, které přicházejí do naší země v posledních letech, nebo těch, kteří zde žijí delší dobu, ale my o nich zatím mnoho nevíme. V první části knihy je pozornost věnována třem oblastem a to sociálněpedagogickému pohledu na komunikaci mezi lidmi a na její složitost, se speciálním zaměřením na faktory, které ji komplikují. Dále odbornému demograficko-geografickému pohledu na migraci, její trendy, možnosti, limity a zákonitosti. Další oblastí je první pohled na závazky, které naše země přijala podepsáním asociační dohody se státy EU. V druhé části knihy dostáváme informace o hodnotách, tradicích, historii, komunikačním stylu a rozdílných potřebách etnických skupin migrantů. Třetí část knihy hovoří z různých hledisek o Romech, které řadíme mezi cizince, aniž si uvědomujeme, že jsou to naši spoluobčané.

ŠIŠKOVÁ Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu (Sborník)*. Praha: Portál, 1998.

Tato příručka přináší základní informace potřebné pro multikulturní výchovu v praxi. Je určena profesionálním pedagogům a všem zájemcům, kteří se chtějí dozvědět základní data o rasismu, xenofobii a multikulturní společnosti. Cílem knihy je rovněž seznámit odbornou veřejnost s technikami výuky, které se osvědčily v pražských školách v oblasti výchovy k multietnickému soužití. Knižka vznikla na základě projektu „Výchova k toleranci a proti rasismu“, který iniciovalo Občanské sdružení R-MOSTY a České centrum pro vyjednávání a řešení konfliktů. Knižka je členěna do pěti kapitol. V první kapitole řeší autorka otázky co je rasismus, diskriminace, násilí a multikulturalita ze sociologického i právního hlediska, dále řeší antropologický pohled na rasy. V druhé a třetí kapitole se zabývá uprchlíky či tzv. novodobou migrací a národnostními menšinami žijících na našem území. Závěrečné dvě kapitoly jsou věnovány metodice práce s mládeží. Teoretický text je věnován obecným poznatkům o dětech a mládeži a výchově k toleranci. Zaměřuje se na romské žáky ve spojitosti se záškoláctvím a zvláštními školami.

TAYLOR Charles a Amy GUTMANN. *Multiculturalism and The Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press, 1992

Autor (kanadský filosof) zde zkoumá politickou polemiku kolem multikulturalismu. Taylor požaduje, aby byla uznávána jedinečná identita a zvláštnost jedinců a skupin. Menšiny jsou dle něj nuceny přijímat svůj obraz sebe sama tak, jak si ho představuje většinová kultura. Tím se popírá jejich identita a je jim vnucována cizí sebedefinice. Tam, kde dochází k projekci obrazu těchto skupin, může být tato odborná znalost chápána i jako forma útlaku.

TESAŘ Filip. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007.

Tato publikace je pro čtenáře lehce čtivá a přibližuje nám příčiny, průběh a důsledky etnických konfliktů. Autor předkládá čtenářům typologii a přehled nejvýznamnějších současných etnických konfliktů. Kniha je určena studentům sociálních věd jako antropologie, mezinárodní vztahy a politologie.

VACÍNOVÁ Marie, Dobromila TRPIŠOVSKÁ a Marie FARKOVÁ. *Psychologie*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008.

Jde o klasickou učebnici psychologie, která je určena vysokoškolským studentům oborů psychologie. Publikace představuje čtenářům obor psychologie z hlediska jejich tematizací i přístupů zkoumání. Autorky se snaží čtenářům pomoci pochopit principy psychiky a problematiku oboru psychologie. Každá kapitola je ukončena stručným shrnutím, ve kterém jsou zdůrazněny nejpodstatnější myšlenky a kontrolní otázky a úkoly, které slouží k prověření získaných informací. Každá kapitola podává přehled současného poznání dané oblasti a probírá jeho praktické důsledky pro učitele.

PŘÍLOHA P II: SLOVNÍČEK POJMŮ

Předsudek. Dle Nováka jde o naučený úsudek, který je obvykle založený na chybné představě, nedorozumění a mylném zobecnění. Předsudky mohou být namířené vůči zdravotně postiženým, homosexuálům, cizincům, ženám, vlastně proti všem. Průcha je hodnotí z psychologického hlediska, a to jako zvláštní hodnotící postoje, kdy lidé věří automaticky něčemu, co se dozvěděli od jiných osob, i když si jsou vědomi, že dané hodnocení nemusí platit všeobecně.

Stereotyp. Allport stereotyp vnímá jako racionalizační nástroj, který podléhá nejsilnějšímu předsudku a současnému stavu společnosti. Podle Průchy se stereotypy předávají z generace na generaci a je velmi těžké se od nich vymanit. Označují zejména předpojatost, názorovou strnulost či mínění o třídních jednotlivcích nebo skupinách, která jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímání a posuzování podle toho, k čemu se vztahují.

Diskriminace. Hnilica pojmem diskriminace označuje zaujatý přístup k lidem na základě jejich příslušnosti, který se projevuje různými podobami. Poznává, že ve většině případů dochází k diskriminaci u minorit a tato diskriminace je pak založena na sympatiích či nesympatiích specifických jedinců. Merton diskriminaci vidí jako hnusný egoismus, kdy je příslušník cizí skupiny zatracován bez jakéhokoli přičinění. Používání tohoto kritického způsobu má za následek to, že se oběť dostává do role viníka.

Rasismus. Fredrickson rasismem označuje nepřátelské a negativní vjemy jedné etnické skupiny či národa vůči jiné(mu) a následky takového jednání. V některých případech tyto antipatie vyústí v brutalitu přesahující pohrdavost a přiřazují se k obecným lidským slabostem. Dle Šiškové jde o ideologii znázorňující souhrn pojetí, které vznikají z xenofobie a tvoří jakousi ideologickou nadstavbu.

Menšina. Navrátil menšinou pojmenovává skupinu, která je menší než jiná skupina, se kterou ji srovnáváme. Allport popisuje menšinové etnické skupiny dvojím pojetím. Jedni se přiklání k názoru, že by se měla jejich vazba upevňovat a to hájením všech etnických a kulturních charakteristik, například i uzavírání manželství pouze mezi členy skupiny. Jiní preferují sloučení s majoritní kulturou, navštěvování společných škol, kostelů a nemocnic, akceptují stejné zákony a souhlasí se smíšeným manželstvím.

Multikulturní výchova. Dle Průchy jde o pojem převzatý z anglického multicultural education, který ovlivňuje to, co je zakotveno v postojích a hodnotových orientacích příslušní-

ků různých etnických skupin a národů a opírá se o vědecká objasnění nejrůznějších fenoménů multikulturní reality. Dle Hladíka jsou obsahem multikulturní výchovy veškeré vědomosti, dovednosti, postoje i zkušenosti, které žáci a studenti získávají během vzdělávání, a to buď přímo ve škole, nebo v činnostech se školou souvisejících. Účelem multikulturní výchovy je dle Bakošové především pomoc při porozumění jiných kultur a spojitosti majorit a minorit.

PŘÍLOHA P III: DOTAZNÍK

1. Jsi: CHLAPEC DÍVKA

2. Je ti: 11. 12. 13. 14. 15. let

3. Bydlíš: na vesnici ve městě

4. Co si myslíš o imigrantech (=přistěhovalcích)?

- a) jsou to zoufalí lidé, kteří prchají ze své rodné země kvůli politické nebo ekonomické situaci
- b) tyto lidé se chtějí jen přiživit na sociálním systému hostitelské země
- c) jsou to lidé, kteří hledají lepší život pro sebe a své děti
- d) imigraci považují za běžnou součást dnešní doby

5. Co nebo kdo tě nejvíce ovlivňuje při vytváření názorů na cizince?

- a) názory si vytvářím na základě vlastních zkušeností
- b) názory jsou ovlivněny zejména mými rodiči - o cizincích se doma rodiče často baví
- c) nemám na to žádný názor, takže nic
- d) názory si vytvářím hlavně podle toho, co se dozvím z médií (televize, internetu)

6. O Romech si myslíš, že:

- a. jsou hluční a vulgární, kradou a ničí byty
- b. jsou velmi muzikální a krásně tančí
- c. děti neposílají do škol, proto jsou nevzdělaní
- d. jako rodina drží velmi při sobě, jsou pohostinní

7. O Vietnamcích si myslíš, že:

- a) získávají peníze nelegálním způsobem (prodávají nekvalitní zboží)
- b) při prodeji jsou vlezlí a neodbytní
- c) jsou pracovití a děti ve škole pilné a úspěšné
- d) jsou zdvořilí, vždy usměvaví a milí

8. O Ukrajincích si myslím, že:

- a) zde pracují ilegálně a tím berou místa českým pracujícím
- b) jsou to slušní lidé, se kterými nejsou problémy
- c) jsou to lidé, kteří nemají ve své rodné zemi možnost vydělat si
- d) většinou neumí česky a nejsou moc přátelští

9. O černoších si myslíš, že:

- a) jsou skvělí hudebníci
- b) je pro ně typická vysoká kriminalita
- c) jsou nevzdělaní
- d) velmi vynikají ve sportu

10. Zachoval ses někdy rasisticky?

- a) určitě ne
- b) ano, ale ne úmyslně
- c) ano

11. Máš zkušenost s jiným etnikem/rasou? Jakou?

- a) nemám žádnou takovou zkušenost
- b) mám jen pozitivní zkušenost
- c) mám jen negativní zkušenost
- d) mám pozitivní i negativní zkušenost (stejně jako s bílými)

12. Znáš nějaké rasistické vtipy, pokud ano, jaký na ně máš názor?

- a) neznám žádné takové vtipy
- b) znám vtipy tohoto typu, rád si je poslechnu a zasměju se jim, ale já sám je nešířím
- c) znám vtipy tohoto typu, patří mezi mé oblíbené
- d) už jsem vtipy tohoto typu několikrát slyšel či četl, ale naprosto jimi opovrhuji

13. Seřad' podle největší sympatie: (1=největší sympatie, 5=nejmenší sympatie)

- a) Rom
- b) Vietnamec
- c) Ukrajinec
- d) černoch
- e) arab